

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

דרוש לקבלת התורה

א' נשא תשב"ב

במסיבה להחזקת הישיבה יטב לב בארה"ק

מפי עוללים וינקים יפדת עז

- של"ה: אפילו הגופים של כל הדורות עמדו במעמד הנבחר, וכ"ש הנשמות • הקב"ה ביקש מישראל ערבים טובים על נתינת התורה, שיהא בטוח שיעשו הכל כדי שיתקיים התורה, ונתרצה כשאמרו בנינו ערבים, שימסרו עצמן לגדל הבנים בדרך התורה • האבות הנחילו לבניהם בשורש נשמתם אהבה מסותרת להקב"ה • כח האבות הק' עומדת שלא תמוש התורה מפי זרעם בכל הדורות • כששמעו ישראל שיצטרכו לטרוח על המחיה וכלכלה, היה זה דברים קשים כגידין • במדרש: במתן תורה הקדים לומר להנשים, שמנהיגות את בניהם לתורה • החיוב על האב ללמד תורה לבנו, ומשום תקנת הדור התקינו להושיב מלמדים • כשעוסק האב בפרנסה מוטל על האם להוליך הבנים ללמוד • במדרש: כשקבלו ישראל התורה נתקנאו אומה"ע • בגמרא: טענת האומות כלום כפית עלינו ההר כניגית • להחזקת תורת תשב"ר יש ליתן יותר מחומש, ואף כל ממונו • עיקר השראת השכינה הוא אצל תינוקות של בית רבן •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

חג השבועות - שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

נישט קלאר (24 מינוט) ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס שנח

לשון קדשו:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 4 → 22.5

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 358 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

♦ ברכת מזל טוב ♦

הר"ר חיים הערש אבערלאנדער הי"ו
לאירוסים בתו - עב"ג החתן אהרן נ"י
בן הר"ר יואל גאלדשטיין הי"ו (בר משה)

הר"ר בנימין לאנדא הי"ו
לנישואי בנו החתן יוסף מאיר נ"י - עב"ג בת
הר"ר חיים יודא פראנצאז הי"ו

הרב זלמן לייב שפיטצער שליט"א (ברח"א)
לאירוסים בתו - עב"ג החתן שניאור זלמן נ"י
בן הרב יואל עקשטיין שליט"א (בר אהרן)

♦ יהם יעלו לזכרון ♦

לעילוי נשמת הצדיקת המפורסמת במעשי הצדקה והחסד
הרבנית אלטא פיגא מייטלבוים ע"ה
אשת חיל עמרת בעלה של מרן רביה"ק זי"ע, אשר מסרה נפשה בעבורו בכל כוחה
בת הרה"צ רבי אביגדור שפירא זצ"ל - נפטרה י"א סיון תשס"א

הרה"ח החסיד שבכהונה, למד ולימד שיעורי תורה ברבים,
הלכות שבת היו שגורים על פיו, תנך יראו ה' בהצנע,
הסתופף בצל רביה"ק זי"ע ובתורתו ראה אור
רבי משה חיים הכהן זי"ל רובין
בן הר"ר ישעי' זי"ל
נפטר ביום א' דשבעות תשע"ב

הרה"ח המופלג, ענותן ושפל בך בעל מדות תרומיות,
ל"ז שנה הרבין תורה לתשב"ר במוסדות רביה"ק זי"ע,
והשריש בלב תלמידיו אהבת תורה ויר"ש
רבי מאיר יעקב זי"ל שווארץ
בן הר"ר משה זי"ל
נפטר י' סיון תשנ"ח

האשה החשובה והצנועה, אשה יראת ה' תתהלל
מרת פראדל ע"ה בערגער
ב"ר יעקב זי"ל
אשת הרה"ח ר' שלום צבי זי"ל
נפטרה י"א סיון תשמ"ג

הרב החסיד רבי
טובי ליפא זי"ל גרויס
ב"ר אהרן יהודא זי"ל
נפטר ה' סיון (ערב שבועות) תשמ"ג

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' זי"ל הערשקאוויטש - וזוגתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא זי"ל
מרת חיה דבורה ע"ה ב"ר מאיר זי"ל וויינשטאק ♦ הר"ר יקותיאל יודא ע"ה ב"ר קלונימוס קלמן הי"ו

KolSatmar.com

א

קנישיות ודקדוקים בפרשת במדבר

במדבר ילקוט: בשקבלו ישראל התורה נתקנאו אומות העולם מה ראו אלו להתקרב יותר, אמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני

[בפרשת במדבר (א, ב)] **שֵׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְמִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם.**

דער מדרש זאגט*, בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו בהם אומות העולם, אָמְרוּ מַה רָאוּ אֵלּוּ לְהִתְקַרֵּב יוֹתֵר מִכָּל הָאוֹמוֹת, מִיָּד סָתַם הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פִּיהֶם וְאָמַר לָהֶם הִבִּיאוּ לִי סֵפֶר יוֹחֲסִין שְׁלָכֶם, כְּשֵׁם שֶׁמְבִיאִין בְּנֵי, שֶׁנֶּאֱמַר (א, יח) וַיִּתְּלֵדּוּ עַל מִשְׁפַּחְתָּם לְבֵית אֲבֹתָם.

איבערדעם האָט מען דאָ מִסְמִיךְ געווען [הפסוק שֵׂאוּ אֶת רֹאשׁ וְגו' לְבֵית אֲבֹתָם', להפסוק] אֵלֶּה הַמִּצְוֹת (שכסוף בחקותי), ווייל זיי העטן נישט גיווען געקענט מָקַבֵּל זיין די תּוֹרָה, נאָר מיט יְחוּס אֲבוֹת.

ב

קושיא א

וצריך ביאור מה שנתקנאו האומות, והלא גם להם הציעו לקבל התורה, והם שלא רצו לקבל אותה

(א) פרעגט מען די קְשִׁיָּא, קודם [דעס וואָס] נִתְקַנְּאוּ בָּהֶם אומות העולם מַה רָאוּ אֵלּוּ לְהִתְקַרֵּב, [על זה קשה דהלא] מ'האָט זיי דאָךְ אויך געוואָלט געבן² [די תּוֹרָה], און זיי האָבן עס נישט געוואָלט נעמען, [ואם כן על מה נתרעמו אחר כך].

ג

קושיא ב

גם צ"כ מה שהשיב להם הביאו לי ספר יחוסים, וכי קיום התורה תלוי ביחוס, והלא חוינו דגם להם הציעו ליתנה

(ב) און דערנאָך [איז שווער], וואָס איז דער תירוץ, וועגן יְחוּס, [והלא אין התורה תלוי ביחוס, וְהָרָאִיָּה] מ'האָט דאָךְ עס [אויך פאַר] זיי אָנגעטראָגן, כאָטש זיי זענען נישט קיין מִיּוֹחָסִים געווען.

ד

ישוב קושיא א - וסיום קושיא ב

ובפשטות יש לפרש דקנאתם היה על מה שכפו על ישראל את החר כניגות, ולזה התרעמו דאם היו כופין אותם היו גם הם מקבלים אותה. אבל עדיין צריך ביאור מהו התשובה על זה בענין יחוס אבות

[נאָר] די קְשִׁיָּא [של האומות מה ראו אלו להתקרב], קען זיין, ווי די גמרא זאָגט אין עבודה זרה³, [אז] לעתיד וועלן זיי פרעגן פֿלּוּם כְּפִית עֲלֵינוּ הִר פְּגִיגִית [כמו בישראל, ועל

* בילקוט שמעוני ריש במדבר (רמז תרפד): בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מן האומות. סתם פיהן הקב"ה, אמר להן הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר (תהלים צו, ז) קִבּוּ לַה' מִשְׁפַּחוֹת עַמִּים, כְּשֵׁם שֶׁבְּנֵי מְבִיאִין, וַיִּתְּלֵדּוּ עַל מִשְׁפַּחְתָּם. ○ לכן מנאם בראש הספר הזה אחר המצות, [שנאמר בסוף בחקותי] אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינִי, ואחר כך וַיְדַבֵּר ה' בְּמִדְבַּר סִינִי שֵׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עַדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפַּחְתָּם, שלא זכר ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן.

² כמבואר בגמרא עבודה זרה המובא להלן. - ובתנא דבי אליהו זוטא (פרק יא): צא ולמד, מיום שנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים ובאו להר סיני לקבל את התורה, חזר הקב"ה על כל אומה ולשון ואמר להם שיקבלו את התורה, ולא קיבלו אותה וכו'. [ונקעין זה הוא בכמה מדרשים. ועיין בזה ברמב"ן (ברכה לג, ב)].

³ בגמרא עבודה זרה (דף ב): לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר למי ששקס בה יבא ויטול שכרו, מיד מתקבצין ובאין עובדי כוכבים וכו', אמר להם הקב"ה במאי עסקתם, אומרים לפניו רבונו של עולם הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הָבֵינוּ, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל

דרך זה טענו גם עתה למה לא כפו גם עליהם, ואז היו גם הם מקבלים אותה, וזה שאמרו מה ראו אלו להתקרב יותר.

אָבער [גם לפי זה עדיין יוקשה] וואָס איז דער תירוץ [אויף דעם], פון יחוס.

קישויות ודקדוקים בעניני קבלת התורה

קושיא 1

בפסוק כה תאמר לבית יעקב, פירש רש"י לבית יעקב. אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה. ותגיד לבני ישראל, אלו האנשים, תאמר להם דברים הקשין כגידון

לאָמיר זען, ס'שטייט [בפרשת יתרו] כה תאמר לבית יעקב, ותגיד לבני ישראל. זאָגט דאָרט רש"י, כה תאמר לבית יעקב, בית יעקב אלו הנשים, [תאמר להן] אמירה רכה, כה 'תאמר'. ותגיד לבני ישראל [אלו] האנשים, [און] די בני עליה, זאָלסטו [זיין] זאָגן דברים קשים כגידון.

2

וקשה דהלא הדיבורים שבאותה פרשה נאמרה לכולם באופן אחד, והיכן מצונו כזה אמירה רכה לנשים, ודיבור קשה לאנשים

(ג) איז דאָך שוין ידוע די קשײא, אין די אַלע דבורים זעט מען נישט קיין דברים קשים כגידון, נאָר פאַרקערט, [שטייט] גרויס [אויף אידן], והייתם לי סגלה מפל העמים, [ואתם תהיו לי] ממלכת פהנים וגוי קדוש. וואו איז דאָ צוויי ערליי דבורים. און אז איך זאָל זאָגן [אז] ער האָט געזאָגט מער [ווי ס'שטייט אין פסוק, קען מען דאָך אויך נישט זאָגן. וואָרן] ס'שטייט דאָך [בסוף הענין] 'אַלּה הדברים' אָשר תדבר אַל בני ישראל, [ופירש רש"י] לא פחות ולא יותר.

כדי שיתעסקו בתורה. אמר להם הקב"ה, שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם וכו'. כלום יש בכם מגיד זאת, שנאמר (ישעי' מג, ט) מי בכם יגיד זאת, ואין זאת אלא תורה, שנאמר (דברים ד, מד) וזאת התורה אשר שם משה, מיד יצאו מלפניו בפחי נפש וכו'. • אומרים לפניו, רבש"ע כלום נתת לנו ולא קיבלנוה. ומי מצי למימר הכי, והכתיב ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו [הופיע מהר פאָרן וגו'], וכתיב אָלֹךְ מתימן יבוא וגו'. מאי בעי בשעיר, ומאי בעי בפארן [פירש"י: פאָרן ארץ ישמעאל, דכתיב בהגר (וירא כא, כא) וישב במדבר פאָרן]. אמר רבי יוחנן, מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה. אלא הכי אמרי, כלום קיבלוה ולא קיימנוה, ועל דא תברתהון, אמאי לא קבלוה. אלא כך אומרים לפניו, רבש"ע כלום פָּתִית עֲלֵינוּ הָרָבִיגִית ולא קבלוה, כמו שעשית לישראל, דכתיב (יתרו יט, יז) וַתִּתְּצֵבּוּ בַתְּחִתִּית הָהָר, ואמר רב דימי בר חמא מלמד שכפה הקב"ה הר כנגיית על ישראל, ואמר להם אם אתם מקבלין את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם. מיד אומר להם הקב"ה הראשונות ישימיענו, שנאמר (ישעי' שם) וְרִאשֹׁנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ, שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם. • ומגלן דלא קיימום, דתני רב יוסף, עָמַד וַיִּמְדָּד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גִּלְיָם (חבקוק ג, ו), מאי ראה, ראה ז' מצות שקבלו עליהן בני נח ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתיר להן. איתגורו איתגור, אם כן מצינו חוטא נשכר, אמר מר בריה דרבינא לומר שאף על פי שמקיימין אותן אין מקבלין עליהם שכר. • ולא, והתניא היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול וכו', אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה וכו' [עיי"ש עוד].

¹ רש"י יתרו (ט, א): כה תאמר. בלשון הזה, וכסדר הזה: לבית יעקב. אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה: ותגיד לבני ישראל. עונשים ודקדוקין פרש לזכרים. דברים הקשין כגידון. [ומקורו במכילתא ובתרגום יונתן (יתרו שם), ובשמות רבה (כח, ב). הובא להלן בהערה לו] ותחומא (מצורע סימן ח), ובפרקי דרבי אליעזר (פרק מא).]

² כן מובא ענין דרש זה בכמה ספרים, דבית יעקב אלו הפשוטי עם, ובני ישראל הם הבני עליה. ולדוגמא בעקידת יצחק (שער מד), ובאור החיים הק' (יתרו שם), ובהפלאה (כתובות, הקדמה אות א), ובנועם אלימלך (יתרו), וכן הביא הייטב לב (ראתחנן) בשם אהבת שלום, וכן היה רגיל בפי רבינו אליהו כן בשם חזו"ל. ועיין בווהר הקדוש (ח"ב עט: בסוף העמוד).

הקדמה לקושיא ד-ח

במדרש שיר השירים: בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה, אמר הקב"ה, אני נותן לכם את התורה, אלא הביאו לי ערבים טובים שתשמרוה, ואני נותנה לכם. אמרו ישראל אבותינו ערבים לנו, אמר להם אבותיכם צריכין ערבים. אמר הקב"ה אבותיכם יש לי עליהם, אברהם אמר בפה אדע, יצחק היה אוהב לעשו ואני שנאתיו, יעקב אמר נסתרה דרכי מזה'.

לאמר זען. ס'איז דאָ אַ מאמר חכמינו ז"ל אין מדרש שיר השירים, [אין] מדרש רבה' [על הפסוק] מְשַׁכְנֵי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה (שיר השירים א, ד), זאָגט דער מדרש, מְשַׁכְנֵי [איז] לְשׁוֹן מְשׁוֹנוֹת, מ'פאר' מְשַׁכְנוֹט, [דהיינו נתינת] עֲרֻבוֹת.

ח

וואָרן בשעה שקבלו ישראל את התורה, האָט הקדוש ברוך הוא געזאָגט הָבִיאוּ לִי עֲרָבִים [טובים], ברענגסט גוטע עֲרָבִים, דעמאָלטס וועל איך ענק געבן די תורה. אנדערש וויל איך נישט געבן.

האָבן אידן געזאָגט אָבוֹתֵינוּ, אונזערע עלטערן וועלן זיין עֲרָבִים, אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב.

ט

האָט דער בוראָ פֿל עוֹלָמִים געזאָגט, קודם ביי אַבְרָהָם אָבִינוּ, ער האָט אויך געקלערט [על דבריו], ער האָט געזאָגט בְּמָה אֲדַע כִּי אֵירָשְׁנָה (לך טו, ח), מ'האָט אויך עפעס געטראָפֿן אַ חָטָא.

[און] יִצְחָק אָבִינוּ האָט ליב געהאַט עֲשׂוֹן, און וָאֵת עֲשׂוֹ שְׁנֵאתִי (מלאכי א, ג), איך האָב אים פֿיינט געהאַט.

און יַעֲקֹב אָבִינוּ האָט געזאָגט נִסְתָּרָה דְרָכֵי מֶה"ר, ער האָט אויך עפעס געזאָגט. און מ'האָט נישט אָנגענומען דעם עֲרֻבוֹת.

י

ער ברענגט אַ מָשָׁל, אַז מ'ברענגט אַן עֲרָב און מ'האָט גע'פֿסל'ט דאָס עֲרֻבוֹת [הראשון ושני], און דאָס דריטע מאָל האָט ער געזאָגט [יא] 'דעם' נעם איך אָן אַלס עֲרָב.

¹ ברש"י יתרו (יט, ו): אֵלֶּה הַדְּבָרִים. לא פחות ולא יותר. ומקורו במכילתא שם: אֵלֶּה הַדְּבָרִים, שלא תפחות ולא תוסיף.

² בשיר השירים רבה (א, פסוק ד): מְשַׁכְנֵי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה [פירש ביפה קול: דבעי למדרש 'מְשַׁכְנֵי' מלשון מְשׁוֹנָא]. אמר רבי מאיר, בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה, אמר להם הקב"ה אֵלֶיכֶּי [פירש במתנות כהונה: הוא שבועה בלשון ערבים], אני נותן לכם את התורה, אלא הביאו לי עֲרָבִים טובים שתשמרוה, ואני נותנה לכם. אמרו לפניו רבונו של עולם אבותינו עֲרָבִים לנו, אמר להם אבותיכם צריכין עֲרָבִים. ◦ למה הדבר דומה, לאחר שהלך ללוות מן המלך, אמר לו הבא לי עֲרָב וּאֲנִי מְלִיךָ אותך, הלך והביא לו עֲרָב אחד, אמר לו עֲרָבֶךָ צריך עֲרָב, הלך והביא לו עֲרָב שני ואמר לו עֲרָבֶךָ צריך עֲרָב, כיון שהביא לו עֲרָב שלישי, אמר תדע כי מפני זה אני מְלִיךָ לך. ◦ כך בשעה שעמדו ישראל לקבל התורה אמר להם אני נותן לכם תורתִי, הביאו לי עֲרָבִים טובים שתשמרוה ואתננה לכם, אמרו אבותינו עורבים אותנו. אמר להם הקב"ה אבותיכם יש לי עליהם, אברהם יש לי עליו שאמר בְּמָה אֲדַע, יצחק יש לי עליו שהיה אוהב לעשו ואני שנאתיו, שנאמר וָאֵת עֲשׂוֹ שְׁנֵאתִי, יעקב שאמר נִסְתָּרָה דְרָכֵי מֶה'. אלא הביאו לי עֲרָבִים טובים ואני נותנה לכם. ◦ אמרו לפניו רבש"ע נביאנו עֲרָבִים לנו, אמר להם יש לי עליהם, שנאמר וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִּי וגו', וכתיב פִּשְׁעֵלִים בְּחַרְבוֹת נְבִיאֶיךָ יִשְׂרָאֵל הָיוּ. אלא הביאו לי עֲרָבִים טובים טובים ואתננה לכם. ◦ אמרו הרי בנינו עורבים אותנו, אמר הקב"ה הא ודאי עֲרָבִים טובים, על ידיהם אתננה לכם, הדא הוא דכתיב (תהלים ח, א) מִפִּי עוֹלָלִים וְיִנְקִים יִסְדָּתָ עוֹ, ואין עוז אלא תורה, שנאמר (תהלים כט, א) ה' עוֹ לְעַמּוֹ יִתֵּן. ◦ בשעה שהלכה נחבע ואין לו לשלם, מי נתפש, לא הָעֲרָב, הָיוּ מֶה שְׁנֵאמַר (הושע ד, ו) וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר־בְּנֶיךָ גַם אֲנִי. אמר ר' אחא, גַּם אֲנִי, כביכול אף אני בשכחה, מי יאמר בתורה לִפְנֵי 'בְּרַחוּ אֵת ה' הַמְּבַרֵּךְ, לא היונקים, הוי מרפיון התורה שבכם נתפשו בניכם, שנאמר (ירמי' ס, ל) לִשְׁאוֹ הִכִּיתִי אֵת בְּנֵיכֶם, כביכול גַּם אֲנִי בשכחה, מי יאמר 'ברכו את ה' המבורך' לִפְנֵי. ◦ לפיכך צריך אדם להכניס בְּנוֹ לְתוֹרָה, ולחנכו בלימוד, שיאריך ימים בעולם, שנאמר (משלי ט, יא) כִּי בִּי יִרְבּוּ יְמֶיךָ.

³ כדכתיב בישע' (מ, כו): לְמָה תֹאמַר יַעֲקֹב וְהַדְּבָר יִשְׂרָאֵל, נִסְתָּרָה דְרָכֵי מֶה' וּמֵאֲלֹקֵי מִשְׁפָּטִי יַעֲבֹר.

יא

ישוב אמרו ישראל נביאינו ערבין לנו, אמר הקב"ה יש לי עליהם, שנאמר וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִּי וְגו', וכתוב פָּשְׁעֵלִים בְּחֶרְבוֹת נְבִיאֶיךָ יִשְׂרָאֵל הָיוּ. אלא הביאו לי עֲרֵבִים טוֹבִים ואתננה לכם

דערנאך האָבן זיי געענטפערט, די נְבִיאִים וועלן זיין עֲרֵבִים.

האָט דער בורא פֿל עולָמִים געזאָגט, עטס ברענגט די נביאים? איך האָב קעגן זיי אויך, [ווי] ס'שטייט אין פסוק (ירמ' ב, ח) וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ בִּי וְהַנְּבִיאִים נָבְאוּ בַּכַּעַל, דערנאך ברענגט ער נאך א פסוק אין יחזקאל (יג, ד) פָּשְׁעֵלִים בְּחֶרְבוֹת נְבִיאֶיךָ יִשְׂרָאֵל, דער פסוק איז מְתַרְעֵם דאָרטן אויף די נביאים, אויף די נְבִיאִי הַשֶּׁקֶר. און מ'האָט דאָס אויך נישט אָנגענומען.

יב

אמרו ישראל הרי בנינו עורבים אותנו, אמר הקב"ה הא ודאי עֲרֵבִים טוֹבִים, עַל יְדֵיהֶם אֶתְנַנֶּה לָכֶם, הדא הוא דכתיב מִפִּי עוֹלָלִים וְיָנְקִים יִסְדַּתְ עוֹ, ואין עוֹ אלא תורה. ומסיים המדרש: לִפְיֶיךָ צִדִּיק אִדָּם לַחֲבִנִים כְּגוֹ לְתוֹרָה, וְלַחֲכָמוֹ בְּלִמּוּד, שִׁיאֲרִיךְ יָמִים כְּעוֹלָם, שנאמר כִּי בִּי יִרְבּוּ יָמֶיךָ

נאָר ווער דען וועלן זיין עֲרֵבִים, [והלא] דאָס פֿעלט דאָךְ אויס [לנתינת התורה].

האָבן אידן געזאָגט די תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן.

יא - האָט דער בורא פֿל עולָמִים געזאָגט - די נעם איך אָן, ער האָט געזאָגט זיי זענען עֲרֵבִים [טובים]. הדא הוא דכתיב מִפִּי עוֹלָלִים וְיָנְקִים יִסְדַּתְ עוֹ, ואין עוֹ אלא תורה.

[וממשיך המדרש: בשעה שֶׁהָלָה נִתְּבַע ואין לוֹ לִשְׁלֹם, מִי נִתְּפַס, לֹא הָעֶרֶב, הָיָה מִה שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד, ו) וַתִּשְׁפַּח תּוֹרַת אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר־כָּנִיף גַּם אָנִי].

לפֿיכך - פֿירט דער מדרש אויס - זאָל מען מַגְדִּיל זיין די קינדער לְתוֹרָה, שִׁיאֲרִיכוּ יָמִים. און ער ברענגט דאָרט פֿאַרשידענע לְשׁונוֹת פֿון די פֿסוקים, וואָס ס'שטייט אַלץ אויף אַרִיכוֹת יָמִים [שהיא על ידי 'תורה'].

יג

קושיא ד

ולפי פשטות מובן המדרש, דענין הערבות בזה הוא כמשכון דשמוא יחטאו ח"ו, ואו יתפסו ח"ו הערבים בעונם, וכדמשמע בסוף דברי המדרש. אם כן קשה האידן אמרו תחלה על זה שהאבות חק' יהיו הערבים, והלא הם כבר בעולם העליון

דער גאַנצער מאָמר לכאורה, איז דאָךְ הִפְלָא וּפְלָא.

ד) קודם וואָס האָבן זיי געזאָגט אַז אַבּוֹתֵינוּ וועלן זיין עֲרֵבִים, נו וואָס זיי 'פֿירן' [האידן שייך שיהיו הם עֲרֵבִים לאחר שכבר מתו. והרי] דער מדרש זאָגט דאָךְ אַזוי, ער ברענגט דאָךְ דאָרט דאָס מָשָׁל, אַז איינער האָט נישט צו באַצאָלן דעם חוב, גייט מען צום עֶרֶב, און דער עֶרֶב באַצאָלט, [וכמו כן בהנמשל פירושו שהערב נתפס בעונם, וכיון שהאבות כבר הם בעולם העליון, קשה] לכאורה וואָס איז דער פֿשֶׁט [שהאבות יהיו עֲרֵבִים עליהם].

יד

קושיא ה

גם בכל אופן צריך ביאור למה לא קיבל הקב"ה תשובתם של ישראל שהאבות יהיו לערבים, והלא בודאי זכות האבות חק' גדול מאוד להגן על כל ישראל. והחמאים שהשיב הקב"ה, הלא היו רק בדרך גורא עליה, ויש תירוצים מספיקים למה אמרו האבות כן

ה) [ועל כל פנים] קודם האָבן זיי געזאָגט אַז אַבּוֹתֵינוּ יִהְיוּ עֲרֵבִין, האָט מען געטראָפֿן עפעס אַ חֲטָא, [ואמר להם כי] מ'נעמט נישט אָן דעם עֲרֵבוֹת.

ט יתכן שהוא מלשון האָבן 'פֿיר', דפירושו האָבן שייכות ועסק. והכוונה דמה שייכות ועסק יש להם עם ענין הערבות, דלפי פשוטו פירושו שאם יחטאו יתפסו האבות בעונם, ועל זה קשה דהלא האבות חק' הם כבר בעולם העליון.

[און כאַטש] דער אַמַת איז דאָך, אויף די אַלע חַטָּאִים [שמצינו בהאבות] איז דאָך דאָ תִּירוּצִים [דערויף, וכל זה היה רק בבחינת נזרָא עֲלֵיָהּ. ובאמת עדיין צריך ביאור] פֶּאָרוּאָס זענען זיי נישט גענוג פֶּאָר עֲרָבִים.

טו

קושיא ו

גם צריך ביאור מה שבמענה השנית אמרו שהנביאים יהיו ערבים, וכי סברו שהנביאים יהיו עדיפים מהאבות הק'

ו) און [וכן צריך ביאור מה שעל זה השיבו ישראל שהערבים הם] די נְבִיאִים. [וקשה וכי] זענען די נְבִיאִים דען גרעסער פון די אַבּוֹת הַקְּדוּשִׁים, [ואם כן למה לאחר שלא קיבל הקב"ה את האבות לערבים, האין חשבו ישראל שיקבל את הנביאים לערבים].

טז

קושיא ז

וגם צריך ביאור תשובת הקב"ה על מה שלא קיבל את הנביאים, ממה שנאמר וְהָרַעִים פִּשְׁעוּ בִּי, דלכאורה זה לא מיידי נביאים, רק במלכי ישראל

ז) נאָר אַבער דעס וואָס ער זאָגט [מהרישא דהפסוק] וְהָרַעִים פִּשְׁעוּ בִּי, דאָס איז דאָך גאַרנישט איין זאך, דאָס איז דאָך גאַר אַ פֶּלֶא. [שהרי הפסוק] וְהָרַעִים פִּשְׁעוּ בִּי גייט אַרויף אויף די מַלְכִים בְּיָמֵים הָהֵם, די מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל, [ולא על 'נביאים']. (המשך לזה, באות יח)

יז

וכן אין ראיה מהפסוק השני פִּשְׁעֵלִים בְּחַרְבוֹת נְבִיאֵיךָ יִשְׂרָאֵל הָיוּ, דאף דמיירי בנביאים, אבל מיידי רק בנביאי השקר, ולא בנביאי האמת שעליהם אמרו שהיו הערבים

און דעם [אנדערן] פֶּסוּק וואָס ער ברענגט דערנאָך [שהוא אכן] אויף נְבִיאִים, [גם כן קשה, שהרי] דאָס איז אויף די נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר [ולא על נביאי אמת. וכי] האָבן זיי דען געזאָגט אַז די 'נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר' זאָלן זיין עֲרָבִים?

דעס איז [אודאן] לאַ עֲלָה עַל הַדַּעַת, צו נעמען די וואָס זיי זאָגן שׁוֹא וְשֶׁקֶר, דוּבְרֵי כָזָב ווי דער פֶּסוּק רופט זיי אָן דאַרטן'. [וכי ישראל אמרו כי] די נְבִיאֵי הַבַּעַל זיי זאָלן זיין עֲרָבִים? דאָס איז גאַרנישט קיין הָיָה אָמֵנָא בעולם.

זיי האָבן דאָך געמיינט [נכשאמרו שהנביאים יהיו ערבים, רק] די נְבִיאֵי אָמֵת.

[און] פֶּמָּה רְבוּא נְבִיאִים עָמְדוּ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, זאָגט דאָך די גמרא^א.

יח

וכן בפסוק הראשון, אף דבסיפא דקרא וְהַנְּבִיאִים נִבְּאוּ בַּבַּעַל, כבר הוזכר גם נביאים. אבל גם זה מיידי מנביאי השקר, ולא מנביאי האמת

[וכן בפסוק הראשון מיידי מהמלכים, ומנביאי 'השקר', ואם כן] נו וואָס ברענגט ער מיר עפעס גאַר אַ פֶּסוּק 'וְהָרַעִים' פִּשְׁעוּ בִּי 'וְהַנְּבִיאִים' נִבְּאוּ בַּבַּעַל, דאָס איז דאָך גאַרנישט קיין תְּשׁוּבָה אויף דער זאך, אַז דאָס האָט מען געטראָפֶּן אַ פעלער אויף די נְבִיאִים.

^א בהמשך הפסוקים שם ביחזקאל (יג, ו-ז): הָיוּ שׁוֹא וְשֶׁקֶם כָּזָב, הָאֱמָרִים נֹאֵם ה', וְה' לֹא שָׁלָחָם וגו'. הָלוֹא מִחֻזָּה שׁוֹא חֲזִיתָם וּמִקֶּסֶם כָּזָב אֲמַרְתֶּם, וְאֱמָרִים נֹאֵם ה' וְאֵינִי לֹא דִבְרַתִּי.

^ב בגמרא מגילה (יד,): תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש וכו'. ו ותו ליכא, והכתיב (שמואל א' א, א) וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הַקְּרִמְתִּים צוּפִים, אחד ממזאתים צופים שנתנבאו להם לישראל. מִיָּהָה טוֹבָא הָיוּ, כדתניא הרכה נביאים עמדו להם לישראל, כפֶּלֶם כיוצא מצרים, אלא נבואה שהוצרכה להצרות נכתבה, ושלא הוצרכה לא נכתבה.

וואָס זענען די נביאים שולדיג אַז 'זיי' (המלכים ונביאי השקר) זענען געווען [אזוי].

יט

קושיא ח

גם במענה השלישית שהבנים הם ערבים, שוה נתקבל לפני הקב"ה. אינו מובן כל כך ענין הערבות בזה, שהרי ערבות הוא כרי שהמלוה ישתלם ע"י הערב ולא יהא נפסד, ובכאן הלא הקב"ה מצטער בהעדר הבנים ח"ו, וכמבואר שם במדרש שאומר מי יאמר לפני ברכו את ה' המברך, ואם כן מה תשלומין יש בזה. ועוד כי הערב משלם רק בשאין ללוה מה לשלם, ובכאן אמאי יתפסו הבנים יותר מראבות שהם כמו הלוה

ח) און ווידעראום דעס וואָס מ'האַט יאָ אָנגענומען, די קינדער, אַשפּכּ בְּנִיךָ, [על זה קשה גם כן] ווי דער מדרש אליין' פירט אויס דערנאָכדעם, [אז] דער בורא כל עולמים אליין איז זיך מצער, חלילה אַז מ'נעמט צי קינדער, [וואומר הקב"ה] ווער וועט זאָגן 'בְּרַכּוּ אֶת ה' הַמְּבָרֵךְ' לְפָנַי. [ואם כן אינו מובן] וואָס פאַר אַן עֲרֵבוּת איז דאָס חֲלִילָה [לפני המלוה שהוא הקב"ה], דער בורא כל עולמים האָט [דען] עפעס [פון דעם] חלילה. נו 'וואָס' האָט מען דאָ 'געהאַפּט', חלילה דאָס אליין איז דאָך נאָך מער צער [ווי דעם] וואָס מ'האַט נישט צו באַצאָלן דעם חוב.

[ועוד שהרי] דער פאָטער, דער בורא כל עולמים איז דאָך בִּידוֹ נֶפֶשׁ כָּל חַי (איוב יב, י), אַזוי ווי ער האָט די קינדער אין די הענט, האָט ער דעם פאָטער אין די הענט, נו וואָס הייסט [אז] ער האָט נישט צו באַצאָלן און יענער האָט צו באַצאָלן, אַלדינגס איז דאָך ביי הקדוש ברוך הוא. [און] מיט וואָס האָט מען באַצאָלט, חלילה וחלילה אַז ס'איז אַ פּוֹרְעָנוּת.

כ

ס'האַט דאָך נישט קיין שום ביאור, דעם גאַנצע ענין.

דער גאַנצער מאָמר, איז לכאורה אַ הפּלאַ פּפּלאַ.

און מ'ברענגט נישט [קיין פּשט], איך האָב נישט געטראָפּן, קיין שום פֿירוש אין ערגעץ האָב איך נישט געזען דערויף. [ראה עוד קושיא ט על מגילת רות, להלן באות מז]

כא

ישׁוב הקושיׁות בעניני קבֿלת התּוֹרָה

הקדמה לישׁוב קושיא ד-ח

והנראה בזה, דענין 'הערבות' דמייר כאן, אינו כפי מובן הפשוט להיות למשכון באם 'עברו' ח"ו על התורה. אלא אדרבה הכוונה שביקש הקב"ה ערבות על המשך 'שמירת' וקיום התורה בהמשך הדורות, ואף בדורות האחרונים כשהמצב יהיה שפל, לא ישתכח התורה לגמרי ח"ו, רק יהיה איוה קיום והמשך להעמדת התורה. ואף שיש הבטחה על זה כי לא תשכח מפי זרעו, אבל צריך שיהיה אופן כמות גם מצד הבחירה שיתקיים התורה בישראל, ולא ימוש התורה מפי זרעם

נאָר וואָס איך קלער אפשר היצט, לְחוּמֵר הַנוֹשָׂא, [אז דאָ] ליגט נאָך עפעס אַן אַנדערע פּוֹנָה אין דעם, דאָ אין דעם גאַנצן עֲרֵבוּת.

נישט אַזוי ווי מ'לערנט [פשוט פּשט], אַז ס'איז וועגן די חֲטָאִים [באם 'עברו' ח"ו על דברי התורה, שאז ח"ו נתפסים הערבים].

[נאָר] פֿאַרקערט [עבור 'שמירת' וקיום' התורה, אז] דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט

איך גיב די תורה פאר אידן [וואני מבקש מכם] עפעס אן ערבות אז ס'זאל זיך 'האלטן' [די תורה ביי ענק, במשך הדורות, אפילו] אזוי ווי מ'איז, בגולה, היצט אין דעם שפלות הדורות.

כב

דער בורא פל עולמים האט דאך געזען עד סוף כל הדורות, [און] פל נ'שמות' ישראל עד סוף כל הדורות זענען דארט געשטאנען [דעמאלטס] ביים מעמד הנבחר'.
[און] דער של"ה הקדוש זאגט", אז די גופים אפילו, זענען דארט געווען.

כג

ממילא אז מ'האט געזען טאקע די לעצטע דורות, מ'האט געזען דעם שפל המצב, האט דער בורא פל עולמים געזאגט וואו האב איך עפעס א גאראנטי', [אז] חלילה, אז די תורה זאל זיך נישט 'אויסלאזן'.

כד

[והגם] ס'איז א הבטחה כי לא תשכח מפי זרעו [וילך לא, כא], אבער פונדעסטוועגן דאך [ס'איז דאך דא] א בחירה, [וביקש הקב"ה ערבות על זה גם מצד בני ישראל בדרך הבחירה].
ס'איז טאקע דא סיינעמא דשמיא אז מ'קאן זיך 'האלטן' ביי די תורה, אבער די בחירה נעמט מען נישט צי, און אין דעם גרויסן שפלות [הדורות האחרונים], וואו איז דא עפעס אן הבטחה [גם מצד ישראל ובטבע] אז חלילה ס'זאל נישט אינגאנצן אויסגעמעקט ווערן, ס'זאל עפעס בלייבן אביסל תורה צווישן אידן.

י" כמבואר בשמות רבה (כח, ו): וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר (יתרו כ, א), א"ר יצחק, מה שהנביאים עתידים להתנבאות בכל דור ודור, קבלו מהר סיני, שכן משה אומר להם לישראל (נצבים כט, יד) כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום, עמנו 'עומד' היום אין כתיב כאן, אלא 'עמנו היום', אלו הנשמות העתידות להבראות שאין בהם ממש שלא נאמרה בהם עמידה, שאע"פ שלא היו באותה שעה, כל אחד ואחד קבל את שלו. וכן הוא אומר (מלאכי א, א) משא דבר ה' אל ישראל ביד מלאכי, בימי מלאכי לא נאמר, אלא ביד מלאכי, שכבר היתה הנבואה בידו מהר סיני, ועד אותה שעה לא נתנה לו רשות להתנבאות. וכן ישעי' אמר (מח, טו) מעת היותה שם אני, אמר ישעיה מיום שנתנה תורה בסיני שם הייתי וקבלתי את הנבואה הזאת, אלא (שם) ועתה אלקים שלחני ורחמי, עד עכשיו לא ניתן לו רשות להתנבאות. ו ולא כל הנביאים בלבד קבלו מסיני נבואתן, אלא אף החכמים העומדים בכל דור ודור כל אחד ואחד קבל את שלו מסיני, וכן הוא אומר (ואתחנן ה, יח) את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם קול גדול ולא יסף. [ועיין עוד בזה בגמרא שבת (קמז). ושבוועות (לט)].
ובתנחומא פקודי (סימן א): תדע לך שכל הנשמות שהיו מן אדם הראשון ושיהיו עד סוף כל העולם, כולן נבראו בששת ימי בראשית, וכולן בגן עדן, וכולן היו במתן תורה, שנאמר כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום ואת אשר איננו פה עמנו היום.
בפרקי דרבי אליעזר (פרק מא): וכל העתידים להבראות עד סוף כל הדורות, שם עמדו עמהם בהר סיני, שנאמר ואת אשר איננו פה עמנו היום.

ובזהר הקדוש (פרשת לך צא) הקא אית לאסתפלל דהא כתיב את אשר איננו פה וגו', ומשמע הנהו דיפקנן מאנו דקיימו תמן, בגין דכתיב עמנו היום ולא כתיב עמנו עומד היום. אלא ודאי בלהו קיימו תמן אלא דלא אתחזון לעינא, בגין כך כתיב עמנו היום אף על גב דלא אתחזון. ואי תימא מאי טעמא לא אתחזון דהא כמה דאתחזון לאדם הראשון דחמא לון עינא בעינא, והא הקא אתחזו יתיר. אלא הקא פד אתייהיבת אורייתא לישראל, חיוו אחרא ודרגין עלאין היו חמאן, ומסתפלאן עינא בעינא, והווי תאיבין לאסתפלל ולחממי ביקרא דמריהון, ובגין כך חמו יקרא עלאה דקודשא בריך הוא בלחודו ולא מאתרא. ועל דא בלהו בני נשא דומינן לקיימא בעלמא, בלהו קיימו קמי קודשא בריך הוא באנן דייקנין ממש דומינן לקיימא ביה דהא הוא דכתיב, (תהלים קט, טו) גלמי ראו עיניך ועל ספרך וגו'. גלמי ראו עיניך. מאי טעמא בגין דדייקנא אחרא עלאה הוי פתאי ובגין כך כתיב, (תהלים יח) ומי צור וזולתי אלקינו. מאן צייר טב דצייר כלא קודשא בריך הוא.

י" בשל"ה הק' (עשרה מאמרות, מאמר ב אות טו): אך מה שמתמיה בעל עקידה (שער צט), כי איך היו אבותינו יכולין להוריש שרועה לבניהם וכו', מאחר שלא היה 'גופתם' שם, והמצות הם חובות הגוף. דעו בני יצ"ו, שכמו 'נשמות' של כל הדורות היו שם, כך היה שם המרכז והפנימיות של 'הגופות', ודבר זה הוא ענין דק, ואבארהו בשני פנים וכו' [עיי"ש באורך מה שמבאר על פי סוד. ובעיקר הדבר רבינו בזה ביואל משה (א, לד-לה)].

כה

ישוב קושיא ד

ועל זה אמרו ישראל תחלה שהאבות הק' יהיו ערבים
על כך, שבכותם הגדול לא תשחכח התורה מישראל

[ועל זה אמרו במדרש], אידן זאָגן [בתחילה] אַז די אַבֹּת הַקְּדוּשִׁים וועלן נישט צולאָזן
[שיופסק התורה מבניהם] (ומישוב קושיא ד).

כו

ישוב קושיא ה (באופן ראשון)

ועל זה השיב הקב"ה מכל האבות, שהרי אברהם אמר בְּמֶה אֲדַע כִּי אֵיךְ־שָׁנָה, ופירש"י באיזה זכות. והרי כי הוא
עצמו נתיירא באיזה זכות יתקיים ההבטחה לדורות, ולא סמך על זכותו הגדול, שהרי הדבר תלוי בבחירה, ומן
השמים אין מונעים הבחירה

האָט דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים געזאָגט, זיי קענען נישט דאָ אָט זיין קיין עַרְבוּת פֿאַר
אידן. [שהרי] אברהם אבינו האָט געזאָגט בְּמֶה אֲדַע כִּי אֵיךְ־שָׁנָה, זאָגט רש"י^{טו} באיזה
זְכוּת, [והרי חזינו מזה אז] ער אַליין האָט זיך געפֿאַרכטן [על זה גופא, אז] אידן וועלן דאַרפֿן
אַמאָל יוֹרֵשׁ זיין אָרֶץ יִשְׂרָאֵל האָט ער געפּרעגט וואָס אַ זְכוּת זיי האָבן, זעט עטס דאָך
אַליין אַז ער האָט נישט געקאַנט נעמען קיין 'גאַראַנט' אַז ס'וועט זיין זְכוּתִים צווישן
אידן, ווייל מ'קאָן נישט צינעמען די בְּחִירָה.
און חֲלִילָה אינעם שְׁפֹלוֹת הַדּוּרוֹת, אין דעם מַצֵּב, [איז] אַבְרָהָם אָבִינוּ קען ענק
אויך נישט העלפֿן.

כז

וכן ביצחק מצינו שאהב את עשו, והמעם בזה כדי שיבואו הברכות ליעקב באופן מוסתר מפני המקטרג, ובכדי
שהברכות יחולו על יעקב אף על הזמן שישתעבדו ישראל לבני עשו. והרי שעדיין היה לו מקום להתיירא על
העתיד

[וכן] יצחק אבינו, האָט ער אויך געוויזן [שאהב את עשו, ווייל] מ'האָט געפֿירט [אזוי מן
השָׁמַיִם כדי] אַז די בְּרָכוֹת מוזן גיין אויף אַזאַ אױפֿן, דורך [מחשבת יצחק לברך] עֲשׂוֹן^{טו}.
[און] דאָס איז דאָך אויכעט [נאָר] ווייל מ'האָט געזען אַז זיי וועלן זיין מְשַׁעֲבָד [בגלות
לעשו], און מ'וועט אויף אַזאַ אױפֿן מוזן געבענטשט ווערן, אַז ס'האָט געמוזט קומען
צו דעם אַת עֲשׂו שְׁנֵאתִי און ער [יצחק] זאָל אים לִיב האָבן, [דורכדעם וואָס] מ'זאָל אים
פֿאַרנאָרן. [והרי שאף ביצחק אבינו היה מקום להתיירא על העתיד, בתוך שפלות הדורות של הגלות].

כח

וכן יעקב כשראה גודל ההסתרה שברור האחרון, נתנבא וע"ז
נאמר נִסְתָּרָה דְרָכֵי מֶה'. והרי כי נתיירא גם יעקב עצמו מזה

[וכן וואָס] יעקב אבינו האָט געזאָגט נִסְתָּרָה דְרָכֵי מֶה'.

ער האָט דאָך געזאָגט דעם נִסְתָּרָה דְרָכֵי מֶה', [ווייל] ס'איז אַ גְּרוֹיִס הַסְתָּרַת פֿנים,
ער אַליין [אמר כך], דער פֿסוק גייט דאָך אַרויף [בענין דאגתו ויראתו] אויפֿן פֿלל יִשְׂרָאֵל.
[און אז] ער אַליין האָט מוֹרָא געהאַט פון דעם גְּרוֹיִסן הַסְתָּרַת פֿנים, נו האָט עטס דאָך
נישט קיין גאַראַנט' [פון אים], אַז ס'וועט זיך 'דערהאַלטן' די תּוֹרָה.

^{טו} ברש"י לך לך (טו, ו): דבר אחר בְּמֶה אֲדַע לא שאל לו אות, אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה,
אמר לו הקב"ה בזכות הקרבתו.

^{טז} כמובא באורך בדרושי רבינו בפרשת תולדות.

כט

ישוב קושיא ו

ושוב אמרו ישראל שהנביאי אמת יהיו ערבים על זה, שהרי הם היו חיים בדורם, ויהיו את ישראל שלא לסור מן התורה

זאָגן זיי ס'איז דאָ נביאים פון די אלע דורות [והם ישיגו ויהיו על בני דורם שלא תמוש התורה מהם]^י.

ל

ישוב קושיא ז

ועל זה השיב הקב"ה ממה שגם בדורם של נביאי האמת, היו שם גם נביאי השקר שהם נביאי הבעל, וגם מלכי ישראל כאלו שהמעני את העם, ועבור זה לא הועילו כל כך דברי הנביאי אמת. והרי שעדיין אין זה ערבות במה על קיום ושמירת התורה האט דער פּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים געזאָגט, איך זעה דאָך [א] די נביאים האָבן עס אויך נישט געקאָנט העלפן, [והראיה] אַז ס'איז געווען [גם בימי הנביאים] הָרַעִים פֿשְׁעוּ בִי, אַז די מַלְכִים האָבן פֿוֹשַׁע געווען [והסירו את העם מאחרי ה'], און די נְבִיאִים האָבן זיי נישט געקענט [זיי] גוט מאַכן.

איבערדעם זאָגט ער, זעהסטו דאָך אַז ס'איז נישט קיין גאַראַנטִי, [אפילו] אַז ס'איז גאָר דאָ נְבִיאִים בִּישָׁאָל, [אבער] חלילה אַז דאָס דור איז נידעריג, קען מען נישט העלפן פאַרן דור.

[און] אויף דעם ברענגט ער [עוד מהפסוקים] אַז ס'איז געווען אַסאך נְבִיאִים [של שר], נְבִיאִי הַפֶּעַל, [אף בדורם של נביאי האמת. וממילא] ס'איז גאַרנישט קיין וואונדער אַז מ'קען נישט העלפן, וואָרן 'יענע' זאָגן אויך נְבוֹאוֹת, און זיי זאָגן פאַרקערט [ווי די נביאי אמת], נעמט דאָך דאָס צי דעם כַּח פון די נְבִיאִי אָמֶת.

נו וויאָזוי קאָנען זיי גאַראַנטירן פאַר די דורות, אַז ס'וועט עפעס בלייבן אידישקייט.

לא

הקדמה לישוב קושיא ח – ענין הערבות של הבנים

ובו גם ישוב קושיא ה (באופן שני) – דבאמת מצטרף גם כח 'האבות' לזה

נאָר וואָס דען, ס'איז דאָ אַ שטיקל גאַראַנטִי, אַז ס'וועט עפעס זיין צווישן אידן, פון די תּוֹרָה.

לב

האבות הנחילו לבניהם בשורש נשמתם אֶהְבָּה מְסוֹתֶיךָ לְהַקְבִּי, ובכח זה מתקיימים נפשות ישראל בדרך התורה [ווייל] דאָס ווייסט מען דאָך^י, אַזויפיל ליגט נאָך פון כַּח הָאָבוֹת [בתוך בניהם שבכל הדורות, אַז] ס'איז [דאָ דין] אֶהְבָּה מְסוֹתֶיךָ, און ס'איז [בכח זה] אַלץ דאָ אַביסל אידן וואָס זיי האַלטן זיך.

^י ולא קשה ממה שכבר דחה ערבות האבות, דשאני הנביאים שהם באותו הדור עצמו (ומיושב קושיא ו).

^י כמבואר בלקוטי אמרים תניא (פרק יח): צריך לידע נאמנה, כי אף מי שדעתו קצרה בידיעת ה', ואין לו לב להבין בגדולת אין סוף ב"ה, ההוליד ממנה דחילו ורחימו אפי' במוחו ותבונתו לבד, אף על פי כן קרוב אליו הדבר מאד לשמור ולעשות כל מצות התורה – ותלמוד תורה כנגד כולו – בפיו ובלבבו ממש, מעומקא דלבא באמת לאמיתו בדחילו ורחימו, שהיא אֶהְבָּה מְסוֹתֶיךָ שבלב כללות ישראל, שהיא ירושה לנו מאבותינו. ○ רק שצריך להקדים ולבאר תחלה באר היטב שורש אהבה זו ועניינה, ואיך היא ירושה לנו, ואיך נכלל בה גם דחילו. והענין כי האבות הן הן המרכבה (בראשית רבה מז, ו), ועל כן זכו להמשיך נפש רוח ונשמה לבניהם אחריהם עד עולם מעשר ספירות קדושה שבארבע עולמות אצילות בריאות יצירה עשיה לכל אחד ואחד כפי מדרגתו וכפי מעשיו, ועל כל פנים אפילו לקל שבקלים ופושעי ישראל נמשך בזיווגם נפש דנפש דמלכות דעשיה, שהיא מדרגה התחתונה שבקדושת העשיה, ואעפ"כ מאחר שהיא מעשר ספירות קדושות, היא כלולה מכולן, גם מחכמה דעשיה, שבתוכה מלוכשת חכמה דמלכות דאצילות, שבתוכה חכמה דאצילות, שבה מאיר אור אין סוף

לג

אלא שזמל מקום מכח שפלות הדורות, ונפלים בעבירות ח"ו, וגם המצות אינם בשלימות הראוי

אָבער דורכן שפלות איז מען נישט פֿכח [לעבוד את ה' כראוי], אפילו מ'טוט עפעס אַ
מַצָּה, [אָבער] אַזוי ווי מ'איז נידעריג, איז מען פיל מיט עֲבֹרוֹת תְּלִילָה.

דער זוהר הקדוש זאגט^ט, [אז] חלילה די סטרא אַחרא נעמט גאָר צי, די מצות
וואָס מ'טוט [כל זמן שלא עשה תשובה על עונותיו].

אָבער [אפילו] אַזוי [גם בלאו הכי], איז דאָך עס אויך נישט בְּשִׁלְמוֹת. מ'איז זייער
ווייט פון שְׁלֵמוֹת מ'זאָל עפעס ברענגען פֿאַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, עפעס אָפּעצאָלן, –
[וכדברי המדרש בפסוק] כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [תשא ל, יב], [אמר הקב"ה] תִּיבִין לִי
יִשְׂרָאֵל, – אויף די גרויסע חובות וואָס מ'האָט.

לד

[ובפסוק] 'בַּתְּחִלּוֹת' תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה [משלי כד, ו], [זאגט דער מדרש]^{כא} אַם עֲשִׂיתָ
'חֲבִילוֹת' עֲבִירוֹת, עֲשֶׂה 'חֲבִילוֹת' מִצְוֹת כִּנְגִדן.

ב"ה ממש, כדכתיב (משלי ג, יט) ה' בְּחִכְמָה יֹסֵד אָרֶץ, וְכָלם בְּחִכְמָה עֲשִׂיתָ [תהלים קד, כד]. ונמצא כי אין סוף ב"ה
מלוכש בבחינת חכמה שבנפש האדם – יהיה מי שיהיה – מישראל, ובחינת החכמה שבה עם אור אין סוף ב"ה
המלוכש בה, מתפשטת בכל בחינות הנפש כולה להחיותה, מבחינת ראשה עד בחינת רגלה, כדכתיב [קהלת ז, יב]
הַחִכְמָה תְּחִיָּה עֲלֶיהָ וכו'. הנה החכמה היא מקור השכל וההבנה, והיא למעלה מהבינה שהוא הבנת השכל
וההשגתו, והחכמה היא למעלה מההבנה וההשגה והיא מקור לה', והוא לשון חכמה 'כח מה', שהוא מה שאינו
מושג ומוכן, ואינו נתפס בהשגה עדיין, ולכן מתלבש בה אור אין סוף ב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה כלל. ולכן
כל ישראל אפילו הנשים ועמי הארץ הם מאמינים בה', שהאמונה היא למעלה מן הדעת וההשגה, כי פְּתִי יֶאֱמִין
לְכָל דְּבָר וְעִרְוִים יִבִּין וגו' [משלי יד, טו], ולגבי הקב"ה שהוא למעלה מן השכל והדעת ולית מחשבה תפיסא ביה
כלל, הכל כפתיים אצלו ית', כדכתיב [תהלים עג, כב-כג] וְאֵינִי בְּעֵר וְלֹא אֶדַע בְּהִמּוֹת יְהִייתִי עִמָּךְ וְאֵינִי תָמִיד עִמָּךְ
וגו', כלומר שבוה שאני בער ובהמות, אני תמיד עמך, ולכן אפילו קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על
קדושת ה' על הרוב, וסובלים עינוים קשים שלא לכפור בה' אחד, ואף אם הם בורים ועמי הארץ ואין יודעים
גדולת ה', וגם במעט שיודעים אין מתבוננים כלל, ואין מוסרים נפשם מחמת דעת והתבוננות בה' כלל, אלא בלי
שום דעת והתבוננות, רק כאילו הוא דבר שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד, בלי שום טעם וטענה ומענה כלל.
והיינו משום שה' אחד מאיר ומחיה כל הנפש על ידי התלבשותו בבחינת חכמה שבה שהיא למעלה מן הדעת
והשכל המורשג ומוכן. [ועיין שם עוד מזה גם באר פרקים, ואכמ"ל].

^ט בספר הליקוטיוס להאריז"ל (כי תנא): וְשִׁבִּיתָ שָׂבוֹי, היינו כי המצות שעושה החוטא, והתורה שעוסק בה,
מוריד שפע ואור מלמעלה. אמנם אותו השפע הקליפה חוטפתו, כי אמרה איש זה שעשה מצות אלו, עבדי הוא
ומאנשי עצתי, ומה שקנה עבד קנה רבו. נמצא שאותו השפע של החוטא חוטפו החיצונים, וזה בלתי רצון
הש"ת. וזהו סוד מה שאה"כ [תהלים ג, טז] וְלִרְשָׁע אֶמְרָ אֱלֹקִים מֶה לָּךְ לִסְפֹּר חֲקֵי וגו', וכי הקב"ה מונע הקורא
בתורה, אמנם הנפש הוא, שכל עוד שעומד בחטאו, כל אותה תורה שלו והמצות שעושה, נהנים מהם החיצונים
כנז"ל, אכל עשבים שתשובה שלימה, מוציא כלעו של הקליפה מפיו, בסוד (איו"כ כ, טו) חָלַל בָּלַע וְיִקְאָנוּ. וזהו
פירוש 'תשובה', שתשוב המצוה והתורה לאיתנה, למקומה הראשון. וזהו שאמר וְשִׁבִּיתָ שָׂבוֹי, כלומר מה
ששבה מצידי החיצוני, עכשיו ביציאתך למלחמה עליו וחזרת בתשובה, תשוב לקחת השביה אשר שבה ממך.
ועוד שם [על תהלים, סימן מה]: וְלִרְשָׁע אֶמְרָ אֱלֹקִים מֶה לָּךְ לִסְפֹּר חֲקֵי וגו'. דע כי כל המעשים טובים שהאדם
עושה בעודו רשע, או התורה שלומד, אין צריך לומר שאינו נותן כח בקדושה, אלא אדרבה מוסיף כח בקליפה,
ועליו נאמר וְלִרְשָׁע אֶמְרָ אֱלֹקִים וכו'. מה לך לִסְפֹּר חֲקֵי, כלומר שאתה מכניס דברי קדושה בתוך הקליפה, ובוה
מוסיף על חטאתו פשע, וגדול עונו מנשאו. וכשהחזיר בתשובה, מוציא אותו הכח שנותן בתוך הקליפה, ומכניסו
בקדושה, ועל זה נאמר חִי"ל בָּלַע וְיִקְאָנוּ וגו'. ולזה נקראת תשובה, שתשוב דברי הקדושה למקומה. ושכרו
כפול ומכופל, שמכניע הקליפות בהוציאן את הקדושה מתוכה, ונותן כח אל הקדושה בהכניסו לתוכה. ובוה
יובן מה שאמרו רז"ל (יומא פו:) זדונות נעשין לו כזכיות. [ועיין זה גם בשער היחודים ותיקון עונות למהר"ר, ובראשית
חכמה (שער התשובה, פ"א). ועיין מה שהאריך רבינו בענין זה ביואל משה (ב, מז-מח), ועוד].

^כ בשמות רבה (לט, א): כִּי תִשָּׂא [את ראש בני ישראל] וכו'. אמר לו הקב"ה משה, חייבין לי ישראל מה שלוו הימני,
שנאמר כִּי תִשָּׂא, כמה דתיא (תצא כד, י) כִּי תִשָּׂא בְרַעְךָ, אָמַר לָהֶם שִׁירְעוּ מִה שֶׁהֵם חַיִּיבִים לִי, הוּי כִּי תִשָּׂא
ואשלמה להם, שנאמר (הושע ב, א) וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם.

^{כא} בויקרא רבה (כא, ה): בְּזֹאת יָבֵא אֶהְרֹן [אחרי טז, טז]. זה שאמר הכתוב כִּי בַתְּחִלּוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ מִלְחָמָה, ר' נתן ור'
אחא בשם ר' סימון אמר, אַם עֲשִׂיתָ חֲבִילוֹת שֶׁל עֲבִירוֹת, עֲשֶׂה כִּנְגִידן חֲבִילוֹת שֶׁל מִצְוֹת. [ועל זה מביא המדרש סדר
לשון הפסוק במשלי ו, יז-יט] 'עֲיִינִים' רְמוֹת, וְהֵי לִטְטַפְתָּ בֵּין עֵינֶיךָ [מתחן ו, ח]. 'לשון' שָׁקָר, וְלִמְדָתָם אֹתָם אֶת

נו (אָבער) ווי קאָן מען ברענגען חבילות מצות, אפילו מזויל, אָבער די נסיונות זענען (דאָך) זייער גרויס, (אין) דעם שפּילת, (ווען) דער פֿך הַצֵּר און דער מַהוּת הָעוֹלָם איז שולט אויפן מענטש. טוט מען דען אַ זאך בַּשְּׁלֵמוֹת, (אין) מזל קאָנען ברענגען עפעס פֿאַרן אייברשטענס וועגן, ס'זאל זיין א נחת רוח פֿאַרן בורא פֿל עולמים.

לה

אבל כח אחד נשאר גם בדורות האחרונים ממש כמו שהיה בדורות הקודמים, והוא **הכל פיהם של תינוקות** של **בית רבן שאין בהם חטא**, שעל זה העולם מתקיים. וענין הכל שאין בהם חטא, הוא גם בתינוקות של דורות האחרונים (אָבער) **איין זאך איז דאָ, וואָס מ'קאָן טון בַּשְׁלֵמוֹת, אַזוי ווי אין די דורות הראשונים**, (והוא ענין תינוקות של בית רבן).

די גמרא זאגט²², אביי האָט געזאָגט [לרב פפא, אפילו מן] הָבֵל דִּידִי וְדִידֶךָ, [אַבער די הבל פון] תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן אִיז מַעַר, [ווייל] ס'איז הָבֵל [פיהם] שְׂאִין בֵּהֶם חֵטֵּא.

לו

מִילָא די עֲבוּדָה וואָס מ'וועט טון [בדורות האחרונים], דאָס איז נישט קיין דְּמִיוֹן צו די ראשונים, צי [די עבודה] פון די הייליגע תנאים ואמוראים, [שהרי] ס'איז נישטאָ דער דעת [שהיה להם].

[אָבער] **תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רֵכָן**, דאָס איז דאָךְ נאָךְ [דאָ היינט אויך], וואָס איז דאָס דען [ההשיבות של תורתם] אז ס'איז נאָר אַ קינד, איז דאָךְ עס נאָר ווייל ס'איז **הָבֵל שְׂאִין** בּוֹ **חֶטָא**, און דעם קאָז מען נאָךְ היינט אויך האָבן, תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רֵכָן, די תּוֹרָה, דעם **חֲשִׁיבוֹת**, ווייל ס'איז נאָךְ [היינט אויך] **הָבֵל שְׂאִין** בּוֹ חֶטָא.

דעם חשיבות [של תורתן של תשב"ר] איז די **זעלבע** [ווי] **וואָס ס'איז געווען בידורות הראשונים**. די קינדער זענען דאך דעמאלטס אויך נישט געווען מערב'ג.

לז

ישוב קושיא ח

וזה שאמרו ישראל לבסוף כי בנינו יהיו ערבים על המשך קיום התורה, והכוונה בזה שקיבלו עליהם למסור נפשם לחנך את בניהם כראוי, ולגדלם בדרך התורה, ועל ידי זה לא תמוש התורה מפי זרעם, ויתקיים דרך התורה. ובהו נתרצה הקב"ה, כי זהו באמת ערבות המובה לקיום התורה במשך הדורות

האבן אידן געזאגט, אזויפיל גאראנטי קאן מיר געבן, [אפילו] אז מ'וועט זיין

בניכם (עקב יא, ט). 'יָדִים' שפכות דם נקי, וקשרתם לאות על 'יָדָךְ' (שם). 'לֵב' חרש מחשבות און, וקיי הדברים הָאֵלֶּה נעל 'לִבְכֶּךָ' (וראתמן ש, ו) 'רָגְלִים' ממהרות לרוץ לָעֶזְרָה, הור רץ אחר מילה שהיא בין ברכים. 'פִּתִּי כְזָבִים' 'עַד' שָׁקֵר, ואתם 'עַד' נאם ה' (ישע' מג, יב). ומשלה 'מַדְנִים' בין אחים, בָּקֵשׁ 'שְׁלוֹם' ורדפהו (תהלים לד, טו).

^{כב} בגמרא שבת (קט"ז): אמר רב המנונא, לא חרבה ירושלים, אלא בשביל שבטילו בה תינוקות של בית רבן וכו'.
 ○ אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (דברי הימים א' טו, כב) אֶל תִּגְעוּ בַּמִּשְׁחִי וּבִכְנִיאי אֶל תִּרְעוּ, אֶל תִּגְעוּ בַּמִּשְׁחִי אֵלּוֹ תֵינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן, וּבִכְנִיאי אֵלּוֹ תִרְעוּ אֵלּוֹ תַלְמִידֵי חֲכָמִים. ○ אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין העולם מתקיים אלא בשביל הלל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאביי, ידידי ודידך מאי, נמר ליה אינו דומה רבא שיש בו חטא, להלל שאין בו חטא.

ועיינן מה שביאר בזה בפרשת דרכים (דודש ב) בשם מהר"ש יפה ובעל יפה תואר: והקשה מהר"ש יפה דמאי פסקא שהתינוקות אינם חוטאים ואביי ורב פפא חוטאים, דקאמרו אינו דומה הכל שיש בו חטא להכל שאין בו חטא. ותירץ, דאדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ו, כ), אלא שהתינוקות אע"פ שחוטאים לא נחשב לחטא, משום דאין להם עונש על זה, וחשיב כאילו לא חטאו. ור"ע אג דאמרינן (שבת פט:) דבית דין של מעלה אינם מענישים פחות מכן עשרים, והכא משמע דרוקא משום תינוקות העולם מתקיים. ותירץ דהא לא קשיא, נהוי דאינם מענישים בדניי שמים, כיון דבדניי אדם מיהא מענישים, אין מטיבים לאחרים בשבילם, כיון דבדניי אדם מיהא חייבי.

^{כב} ועייני כזה באורך בחנוכת הבית א' שופטים תשט"ז (לשון קדשו קונטרס רלו), ובמסיבה א' וארא תשכ"ד, וס"ג כי תצא תשי"ז, שבת שובה תשכ"ז, ועוד.

בְּשִׁפְלוּת, [און] וויאזוי זעט אויס די תורה, וויאזוי זעט אויס די עבודה, וויאזוי זעט אויס דעם ביסל אידישקייט. מ'וועל מיר אבער אהין געבן די קינדער [צו] מ'גדל זיין לתורה, מ'וועט זיי געבן א גוטן חינוך.

[וממילא] אפילו ווי [אזוי] 'אונז' זעה מיר אויס, אבער די תורה פון די 'קינדער' איז דאך ה'כל תינוקות של בית רבן, [און] מיט דעם גיט מען א גרויסע באצאלונג, 'דאס' גיט מען פאר השם יתברך, מיט דעם צאלט מען 'דאך' אביסל אפ דעם חוב, עפעס גיט מען אפ פאר די אוצרות עונות.

לח

דאס האבן זיי געענטפערט, תינוקות של בית רבן וועלן זיין ערבים פארן דור, [אז] אפשר וועט 'דאס' דערהאלטן [די דורות] ביים אידישקייט.

[און] אויף דעם האט דער בורא פל עולמים געזאגט, דעם נעם איך אן, דעם ערבות.

לט

ומה שבסוף דברי המדרש משמע שאם חוטאים נתפסים ח"ו הבנים בעון אביהם, אין זה עיקר נושא הערבות. אלא שהוא תלוי זה בזה, דכיון שהם הערבות לבטוח קיום התורה, על כן אם ח"ו אינם שומרים התורה, שולט ח"ו מדת הדין בכך

[איין] דעם וואס מ'געפינט דארט [במדרש] ל'שונות, [וואס] ער זאגט דאס ל'שון חלילה, חס ושלום אז זיי ווערן נתפס [בעון הדור].

דאס קען זיין, דאס איז 'ווייל' זיי זענען דאך דאס ערבות, זענען זיי דאך מקושר [צו דעם], איבערדעם חלילה חס ושלום איז שולט [מדת הדין], אז דאס דור איז נישט ראוי, [אז] חלילה מ'נעמט צי.

מ

והוא רק כעין העונש המבואר ברמב"ם דעל ידי רוב עונות, נענשים בביטול הבחירה, או כעין המבואר במדרשים שנוטלים מהם הצדיקים לכפר על עון הדור. כמו כן יש בחינה שעל ידי העונות נוטלים ח"ו בנים למשכון, לכפר על עונם

ווי דער רמב"ם זאגט^{כד} אז מ'נעמט צי די בחירה אמאל, דורך די עונות, אזוי ווי ס'שטייט אקשה את לב פרעה [וואר א, ז, ג].

^{כד} ברמב"ם (תשובה ו, ג-ד): ואפשר שיחטא אדם חטא גדול, או חטאים רבים, עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיחא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו, שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו, כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה. הוא שהקב"ה אמר על ידי ישעיהו (ה, י) ה'שמן לב העם הזה [וְאֶזְנֵי הַכֹּהֵן וְעֵינֵי הַשֹּׁעֵר, פֶּן יִרְאֶה בְּעֵינָיו וּבְאָזְנוֹ יִשְׁמַע וְלִבָּבוֹ יִבִּין וְשֵׁב וְרָפָא לוֹ] וגו', וכן הוא אומר (דברי הימים ב' לו, טו) ויהיו מלעבים במלאכי האלקים ובזוים דבריו ומתעמתים בנבאיו, עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא, כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע, עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא. • לפיכך כתוב בתורה (שמות ד, כא. ואר א, ז, כג. ועוד) וְאֵנִי אֶחָזֵק אֶת לִב פְּרַעֲה, לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו, שנאמר (שמות א, י) הָבָה נִתְחַכְמָה לוֹ, נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חיוק הקב"ה את לבו. ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ופשע תשובה, וכבר אמר לו הקב"ה אין אתה משלח שנאמר (ואר ט, ל) וְאֶתָּה וְעֶבְדְּךָ יִדְעִיתִי [כִּי טָרָם תִּיחָאֵן] וגו', ואולם בעבור זאת העמדתך (שם, טו), כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקב"ה התשובה לחוטא, אינו יכול לשוב, אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו. וכן סיחון, לפי עונות שהיו לו, נתחייב למנוע מן התשובה, שנאמר (דברים ב, ל) כִּי הִקְשָׁה ה' אֶלְקֵינוּ אֶת רִחוֹ וְאָמַץ אֶת לִבָּבוֹ. וכן הכנענים, לפי תועבותיהן מנע מהן התשובה, עד שעשו מלחמה עם ישראל, שנאמר (יהושע יא, כ) כִּי מָאֵת ה' הִתָּה לַחֲזֹק אֶת לִבָּם לְקִרְאֵת הַמִּלְחָמָה עִם יִשְׂרָאֵל לְמַעַן הַחְרִימָם. וכן ישראל בימי אליהו, לפי שהרבו לפשוע, מנע מאותן המורים לפשוע תשובה, שנאמר (מלכים א' יח, לו) וְאֶתָּה הִסַּבְתָּ אֶת לִבָּם אַחֲרֵינִי, כלומר מנעת מהן התשובה. • נמצאת אומר, שלא גזר הקל על פרעה להרע לישראל, ולא על סיחון לחטוא בארצו, ולא על הכנענים להתעב, ולא על ישראל לעבוד עכו"ם, אלא כולן חטאו מעצמן, וכולן נתחייבו למנוע מהן התשובה. • וכענין זה שואלין והנביאים בתפלתם^{כה} על האמת, כמו שאמר דוד

אָדער [אז מ'נעמט צי] מִנְהִיגִים, ווי ס'שטייט אז מ'נעמט די מִנְהִיגִים [וצדיקים] וואָס זיי 'דערהאַלטן' [דעם דור], שטייט אַרויס אזוי אין מדרש תנחומא"ה ..

מא

ס'קאָן חס ושלום זיין, אז מ'נעמט צי דעם כַּח וואָס ס'ליגט אין די תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן. [שהרי] ס'איז הָא בְּהָא תִּלְיָא, ווייל זיי זענען עַרְב פֶּאָרן דור, קאָן חֲלִילָה געשען אויכעט.

מב

אבל עיקר נושא 'הערבות', הוא לטובה, שרצה הקב"ה אופן של הבטחה מצד ישראל על קיום התורה במשך הדורות, ואף ברורות האחרונים, ועל זה אמרו שחינוך הבנים יבטיח על זה, ועל זה נאמר מפי עוללים וינקים יסֶדֶת עוֹ, שבוה נתרצה הקב"ה ליתן להם התורה, וכמבואר במדרש

אָבער דאָס עיקר עַרְבוּת איז נישט אויף דעם אַרויף חס וְשָׁלוֹם, [זא] ס'זאָל עפּעס חֲלִילָה שאָדטן. נאָר אַדְרָבָה דאָס עַרְבוּת איז, אַז דורך די תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן זאָל בלייבן אידישקייט, [וכדכתיב] מִפִּי עוֹלָלִים ויִנְקִים [וסֶדֶת עוֹ].
ווי דער מדרש' פירט אויס, [זא] איבערדעם [זאָגט הקב"ה] דעם עַרְבוּת נעם איך אָן, [שנאמר] מִפִּי עוֹלָלִים ויִנְקִים יסֶדֶת עוֹ.

דער גאַנצער קבֿלת הַתּוֹרָה, איז געווען אויף דעם אַרויף. אויף דעם גאַראַנטי, פון די תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן.

מג

היוצא מזה לענינינו:

היוצא לָנוּ מִזֶּה, זעט מען דאָך [זא] אין 'דעם' ליגט דער כַּח פון קבֿלת הַתּוֹרָה. דאַרף מען דעם 'גרעסטן געוויכט' לייגן, און די 'גרעסטע כוחות' אַריינלייגן, אויף [חינוך ולימוד] 'תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן', ס'זאָל זיין בשלמות.

מז

אמנם בהפסוק מפי עוללים וינקים יסֶדֶת עוֹ, מסיים שם הכתוב לַמַּעַן צוֹרְרִיָּה, לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם. שזה רומז כי אויבי ה' ושונאי הדת מתנברים על ענין זה, לקלקל ח"ו בחינוך הבנים, ולהטותם מדרך התורה. ועל כן לעומת זה צריכין אנו להתאמץ מאוד נגד זה, ולגדל הבנים בדרך התורה והמסורה, וכמו שהוא ירושה לנו מאבותינו הק'

דער פֿסוק זאָגט אָבער [צי], מִפִּי עוֹלָלִים ויִנְקִים יסֶדֶת עוֹ, לַמַּעַן צוֹרְרִיָּה, לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם. [זא] אויף 'דעם' פאַרלייגן זיך אָבער 'די צוֹרְרִי יִשְׂרָאֵל'.
טאַקע [השונאי הדת שהם] פון די אידן, דער אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם פאַרלייגט זיך אויף די

(תהלים כז, יא) הוֹרֵנִי ה' דִּרְכָּךְ, כלומר אל ימנעוני חֲטָאֵי דרך האמת, שממנה אדע דרךך ויחוד שמך. וכן זה שאמר (שם נא, יד) וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי, כלומר תניח רוחי לעשות חפצך, ואל יגרמו לי חטאי למונעני מתשובה, אלא תהיה הרשות בידי עד שאחזור ואבין ואדע דרך האמת. ועל דרך זו כל הדומה לפסוקים אלו.

כ" בתנחומא ויקהל (סימן ט) : וַיַּעַשׂ אֶת הַקִּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן (לו, כ), מהו לַמִּשְׁכָּן, שאם יתחייבו שונאי ישראל, יהא המשכן מתמשכן עליהם. אמר משה, רבש"ע בזמן שאין להם לא משכן ולא מקדש, מה תהא עליהם. אמר לו נוטל אני צדיקים שבהם מביניהם, ויהיו מתמשכנין עליהם, וכן הוא אומר וַיִּהְיֶה כָל מִקְדְּמֵי עֵינָן, אלו הצדיקים לכך כתיב וַיַּעַשׂ אֶת הַקִּרְשִׁים לַמִּשְׁכָּן.

ובשמות רבה תרומה (לה, ד) : דבר אחר וַעֲשִׂיתָ אֶת הַקִּרְשִׁים (כו, טו), לא היה צריך לומר אלא וַעֲשִׂיתָ אֶת הַקִּרְשִׁים מִשְׁכָּן, מהו לַמִּשְׁכָּן, אמר רבי הושעיא על שום שהוא עומד לַמִּשְׁכָּן, שאם נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה, יהא מתמשכן עליהם. אמר משה לפני הקב"ה, והלא עתידים הם שלא יהיה להם לא משכן ולא מקדש, ומה תהא עליהם, אמר הקב"ה אני נוטל מהם צדיק אחד ומתמשכנו בעדם, ומכפר אני עליהם על כל עונותיהם, וכן הוא אומר (איכה ב, ד) וַיִּהְיֶה כָל מִקְדְּמֵי עֵינָן.

תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן. ווייל 'דאָס איז עס', דאָס איז דער 'פונקט' ¹⁰ וואָס ס'דערהאַלט דעם כָּלל יִשְׂרָאֵל, ברוחניות ובגשמיות, ווייל אַרְךָ יָמִים בִּמְיֻנָּה בְּשִׂמְלָה עֶשֶׂר וְכָבוֹד (משלי ג, טז).

דאָס איז דער פונקט, [וואָס] אויף דעם אַרְוִיף איז געווען די גאַנצע קְבֻלַּת הַתּוֹרָה, ווי דער מדרש זאָגט [בפסוק] מְשַׁכְנֵי אֶחָרִיף נְרוּצָה. [און] איבערדעם איז [דאָס] לְמַעַן צוֹרְרִיף, איז עס לְהִשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם.

מה

אין די גאַנצע וועלט זעט מען דאָך אַז דאָס איז דער יסוד, דער פונקט, [אויף וואָס די שונאי הדת פאַרלייגן זיך] ¹¹. איבערהויפט אין אַרְךָ יִשְׂרָאֵל, [ווי] דאָס ווייסט מען דאָך אַז בעונינו הרבים דאָרט האָט זיך פאַרלייגט דער שֵׁטן, און די כּוֹחוֹת הַטּוֹמָאָה בעונינו הרבים. [איז] ווי ווייט מ'דאַרף האָבן מְסִירַת נֶפֶשׁ, אַז מ'זאָל קאַנען 'דערהאַלטן' דעם ביסל אידן וואָס ס'איז נאָך דאָ.

מו

דעם האָב איך נאָך דאָס פאַריגע מאָל ¹² גערעדט, צי ס'גייט אָן אַ חומש ¹³ צי אַ שְׁלִישׁ, אַקעגן [חייב החזקת תלמוד תורה של] תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן, [אז שלצורך תלמוד תורה יש לתת אפילו כל ממון] ¹⁴.

און דערנאָך האָב איך געזען וואָס ער זאָגט אין מדרש תנחומא, בְּפִירוּשׁ שְׁטִיט אַרְוִיס אין מדרש תנחומא אין פרשת צו ¹⁵, חֵיִיב אָדָם לִיתֵן כָּל מְמוֹנוֹ כְּדִי לִלְמַד לְבָנָיו תּוֹרָה, ער זאָגט גאָר אַרְוִיס, נישט נאָר קיין חומש, [נאָר] דאָס גאַנצע געלט גאָר מוז מען אַוועקגעבן אַז מ'זאָל מְגַדֵּל זיין קינדער צו תּוֹרָה. אזוי שטייט אַרְוִיס אין מדרש תנחומא.

¹⁰ פִּירוּשׁ: 'הנקודה' המרכזית.

¹¹ ועיין בזה באורך בסוף ס"ג וארא תשי"ג (לשון קדשו קונטרס קלד).

¹² במסיבה מוצ"ש ויצא תשט"ז, עיי"ש כל הענין באורך.

¹³ כמבואר לענין צדקה בגמרא כתובות (ג): אמר רבי אילעא, באושא התקיננו, המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. תניא נמי הכי, המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, שמא יצטרך לבריות. ומעשה 'באחד' שבקש לבזבו יותר מחומש ולא הניח לו חבירו, ומנו רבי ישבב. ואמרי לה רבי ישבב [ביקש לבזבז], ולא הניחו חבירו ומנו רבי עקיבא. אמר רב נחמן ואיתימא רב אחא בר עקיב, מאי קרא, וְכָל אֲשֶׁר תִּתֵּן לִי עֶשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנִי לָךְ (ויצא כח, כב) (פרש"י: שני עישורין, הוּא לְהוּ חומש).

¹⁴ כמבואר לענין הידור מצוה בגמרא בבא קמא (ט:), דהוא עד שליש במצוה. [ועיין בזה להלכה בשלחן ורמ"א (ארו"ח, תרנו, א)].

¹⁵ והביא שם רבינו מדברי השיטה מקובצת (כתובות שם) שכתב שלא אמרו כן אלא בצדקה לעניים, אבל לא לתלמוד תורה, כי לתלמוד תורה מותר להוציא כל ממון. ונתן שם רבינו כמה טעמים על החילוק שבין צדקה לתלמוד תורה, עיי"ש.

¹⁶ בתנחומא (צו, סימן יד): ראו כמה חביבה בקריאת תורה לפני הקדוש ברוך הוא, כי יש חייב באדם לתת 'כל ממון' ללמוד תורה לעצמו ולבניו, שנאמר צו אֶת אֶהֱרֹן וְאֶת בְּנָיו לֵאמֹר (ויקרא ו, ב) כלומר שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה, שאף על פי שמקריבין עולה, עוסקין היו בקריאתה, כדי שיזכו בקרבן עולה ובקריאתה וכו'. ואשרי האיש העוסק בתורה, והנותן ממון ללמוד תורה לבנו, כי בשביל הממון שהוא נותן ללמוד זוכה לחיי העולם הבא, שנאמר (דברים ל, ב) כִּי הָיָה חֵקֶךָ וְאָרְךָ יָמֶיךָ, חֵיִךְ לְעוֹלָם הַבָּא, ואורך ימין לעולם שהוא ארוך וכו'.

מו

זאל מען וויסן עד היכן הדברים מגיעין.

איבערהויפט דארטן אין ארץ ישראל, במקום הקודש, ווי ווייט מ'דארף האבן מסירת נפש [לכבוז כל ממונו, על חינוך הטהור של תשכ"ר].

מח

עקסטערדעם איז [דארט דא מער דער] למען צוריק, להשפית אויב ומתנכם. [כי צוררי ישראל ושוואי הדת מתגברין על זה] טאקע ווייל דאס איז דער 'פונקט' [של קיום התורה לדורות, דערפאר] די וואס זיי ווילן חלילה אונטערברענגען די תורה, זיי 'גיבן גאר אסאך געלט' אויף דעם נסיון, און דעם בענינו הרבים איז נאך מער גרום [כבוד הנסיונות בענין זה. ולעומת זה גם אנחנו מתחייבין ליתן כל ממונינו עבור חינוך הטהור, ולא יפיקו האויבים זממם ח"ו].

מט

ביאור במגילת רות

קושיא ט

בועז אמר לרות אל תלכי ללקט בשדה אחר, ודרשו במדרש על שם שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים. וצריך ביאור להבין קישור הדרש עם הפשט, דהאיד שיד ענין הרהקת עבודה זרה, לענין מה שהלכה רות ללקוט לקט שכחה ופאה

איך האב געזאגט^{לג}, ששטייט אין מגילת רות (ב, ח) [ויאמר בעז אל רות הלוא שמעת בתי] אל תלכי ללקט בשדה אחר. [ודרשו במדרש^{לד} על שם שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים].

[ולכאורה צריך ביאור קישור הדרש והפשט, אז] זי איז געגאנגען קלויבן אביסל לקט

^{לב} בס'ג יתרו תשי"ח [לשון קדשו קונטרס קלו, אות צ-ק], ובחג השבועות תשי"ח (שחל ביום א' ב' נשא). וחזר על זה באסיפת התאחדות הרבנים די נשא תשי"ח, וז"ל שם: ווי איך האב געזאגט דעם שבועות, ס'שטייט (רות ב, ח) בעז האט געזאגט פאר רות' אל תלכי ללקט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וכה תדבקין עם נעמתי. זאגט דער מדרש (רות רבה מובא להלן) אל תלכי ללקט בשדה אחר, על שם שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים' על פני, וגם לא תעבורי מזה, [על שם] זה' קלי ואנהו, וכה תדבקין עם נעמתי, אלו הצדיקים. ○ [והנה] דער כלל איז דאך, אז דער פשט מיטן דרש מוז זיין, ס'זאל האבן א שייכות, [ווי] איך זאג דאך אייביג. [והנה הפשט הוא] לעולם זי איז דא געגאנגען קלויבן לקט שכחה ופאה, [ונאם כן] וואס האט ער געזאגט זאלסט נישט קלויבן אין קיין אנדער פערל, נו [אויב] וועט זי טאקע נישט קלויבן, וואס קומט אהער [דער דרש, לא יהיה לך] אלהים אחרים. ○ נאך דער אמת איז אזוי, ווייל פון דארט וואו מ'קלויבט, אין דארט פאלט מען אריין, אונטער יענעם דרוק, איז מען מושפע [פון יענעם. וכדמתיב] כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים טו, יט). ○ [והנה לכאורה] וואס הייסט ויסלף דברי צדיקים, אז ער איז מקבל שוחד, איז ער דאך [דער נותן] נישט קיין צדיק. נאך וואס זשע דען, ער נעמט ווערטער פון צדיקים [אחרים], און דרייט זיי אויס אזוי ווי אים טויג, [ווייל] ער ווערט פארבלענדט [מהשוחד] און ער פארדרייט יברי צדיקים, ער פאררופט זיך אויף דעם צדיק, [כאטש] דער צדיק האט נישט אזוי געזאגט, לא היו דברים מעולם, [אבער] ער איז מסלף דברי צדיקים. ○ איבערדעם האט ער געזאגט אל תלכי ללקט בשדה אחר, [ווייל] אז דו וועסט גיין קלויבן, - ס'איז דאך געווען פיל עובדי עבודה זרה דעמאלסט, - אז דו וועסט גיין קלויבן ערגעץ אנדערש, דו וועסט ערגעץ קלויבן, וועסטו אריינפאלן אין אלהים אחרים, ווארן פון דארט וואו מ'קלויבט, דארט ווערט מען משוחד. זאגט ער [ווייטער] וגם לא תעבורי מזה, [על שם] זה קלי, זה' איז א מיעוט, זאלסט נישט אריינמישן קיין אנדערע זאכן. וכה תדבקין עם נעמתי, אלו הצדיקים, [ווייל] אזוי וועסטו נישט זיין קיין מסלף דברי צדיקים, אז דו וועסט נישט זיין משוחד, [נאר] דו וועסט זיין א משל מקשיב על דבר אמת. [וועיין קרוב לזה בס'ג יום ב' דשבועות תשכ"ב שחל בשבת [לשון קדשו קונטרס סב], שאמר שם רבינו בחינה כוז בביאור פסוקים ומדרשים אחרים, והאריך בענין זה דאפילו בדבר שהוא הפקר, אם תקבל אותם משדות שלהם, יש בזה סכנה וקלקול, אבל שם לא ביאר את הפסוק אל תלכי ללקט בשדה אחר].

^{לד} ברות רבה (ד, ח) : ויאמר בעז אל רות הלוא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר, על שם לא יהיה לך אלהים אחרים' על פני (יתרו ב, ב). וגם לא תעבורי מזה, על שם זה' קלי ואנהו (בשחל טו, ב). וכה תדבקין עם נעמתי, אלו הצדיקים שקרויין נערים, שנאמר (איוב מ, כט) התשחק בו כצפור ותקשרנו לנעוריתך.

שְׂכַחָהּ וּפָאָה, דערציילט ער אַ מַעֲשֶׂה מיט דעם פסוק [פון לא יְהִי־לָךְ] אֱלֹהִים אַחֲרֵים, איז זי דען געגאַנגען אֱלֹהִים אַחֲרֵים דאָרטן זוכן.

ג

ישוב קושיא ט

אמנם הביאור בזה, דכיון שהיה מצוי גם עובדי עבודה זרה רח"ל, על כן הזהיר אותה בועז שלא תלך ללקוט בשדות של בעלים כאלו, כי באם תקבל מהם איזה הנאה, יש סכנה שלא תמשך ח"ו אחר דעתם, וזה יוכל לגרום ח"ו קלקול אפילו עד עון עבודה זרה ח"ו

נאָר האָב איך געזאָגט, אַז דאָס 'פֿשטות' איז אַמֶּת [שהלכה רק ללקוט לקט שכחה ופאה]. נאָר אַז זי וועט גיין קלויבן אין אַן אַנדער פעלד, דאָרטן וואו דער בעל הבית איז געכאַפּט חלילה אין עבודה זרה, אֱלֹהִים אַחֲרֵים, וועט זי אויך אַזוי ווערן, אַז זי וועט דאָרט גיין קלויבן.

איבערדעם האָט ער געזאָגט, אַל תִּלְכִּי לִלְקֹט בַּשָּׂדֶה אַחֵר, זאָלסט נישט גיין קלויבן, פאַרוואָס, עַל שֵׁם שְׁנֵאמַר לֹא יְהִי־לָךְ אֱלֹהִים אַחֲרֵים עַל פְּנֵי, וואָרן וויבאַלד אַז דו וועסט דאָרט קלויבן, וועסטו אַריינפאַלן דאָרטן אין דעם אַרייין^ה.

נא

המשך היוצא מזה לענינינו:

איבערדעם היצטערט אין דער שווערער צייט, דעם ביסל אידן וואָס מ'פּלאָגט זיך [על המחיה ועל הכלכלה], דאָרף מען אויפהאַלטן אַ חינוך 'דאָ' און 'דאָרטן', בְּבֵית וּבְחוּץ.

אין אַרץ יִשְׂרָאֵל, דאָס איז דאָס ערשטע, און דאָהי, און איבעראַל.

נב

[און] דער בורא פֿל עוֹלָמִים זאָל העלפֿן:

אידן זאָלן 'קאָנען' [געבן], מ'זאָל האָבן הִרְחַבְת הַדַּעַת, [און] מ'זאָל קאָנען אויפהאַלטן [דעם חינוך הטהור].

ווייל דאָס איז דער גאַנצער קיום פונעם כָּלל יִשְׂרָאֵל.

[אז] מ'זאָל זיך קענען מַרְחֵק זיין, מ'זאָל נישט דאַרפֿן אָנקומען צו 'די' חלילה. [ווייל] אַז נישט פּאַלט מען אַריין.

דאָס איז דער גאַנצער 'פונקט' פון אלעמען, דאָס איז דער יסוד.

נג

המשך ישוב הקושיות בעניני קבלת התורה

הקדמה לישוב קושיא ג

[ולבאר מה שדקדקנו בפסוק] כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, קען זיין.

נד

איתא במדרש על הפסוק כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, אלו הנשים, וְתִגִּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אלו האנשים. ולמה הקדים הנשים תחילה, לפי שהם מנהיגות את בניהם לתורה

[והוא בהקדם וואָס] דער מדרש זאָגט, אין מדרש רבה^ל זוכט ער טעמים פאַרוואָס

^ה וכן ביאר רבינו גם בחג השבועות תשכ"ז, ואחר כך הביא זה בעל הגאולה ועה"ת (סימן פא), עיי"ש באורך. וכן הזכיר רבינו זה בס"ג חיי שרה תשכ"ה, עיי"ש.

^ל בשמות רבה יתרו (כח, ב): כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, אלו הנשים, אמר לו אָמור להם ראשי דברים שהם יכולות

הָאָט מען עפעס מַקְדִּים געווען די בֵּית יַעֲקֹב אֱלוֹ הַנָּשִׁים, פֶּאָרוואָס עפעס הָאָט מען זיי געשטעלט פֿריער, [והרי] מ'העט געדארפט מַקְדִּים צו זיין די בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [אלו האנשים], און דערנאָכדעם זיי.

איז איינס פון די טַעמִים, מַפְנֵי שֶׁהֵן מַגְדְּלוֹת אֶת בְּנֵיהֶם לְתוֹרָה, הָאָט מען געזאָגט פֶּאָר די נָשִׁים קודם. אַזוי זאָגט דער מדרש.

נה

ולכאורה לפי מובן הפשוט צריך ביאור, דהלא חיוב ואחריות לימוד התורה לבנים, מוטל על האב, ולא על האם

לכאורה פֶּאָרוואָס [על הנשים דייקא אמרו שעליהם לגדל את בניהן לתורה, יותר מעל הנשים]. [והרי] לכאורה איז דאָך אַ קְשָׁיָא, [דהלא אדרבה שנינו]^ל 'הָאָב' מַחֲוִיב לְלַמֵּד אֶת בְּנוֹ תוֹרָה, [אבל הנשים פטורות]. ס'ליגט אויפן פֶּאָטער ליגט דאָך דאָס אַ חֲיוּב, [ווי] ס'שטייט דאָך [עקב יא, ט] וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם, פון דעם זעה איך אַז ס'איז מוטל אויפן פֶּאָטער [ללמד את בנו תורה, ולא על האם].

נו

ער מיינט אפשר [במדרש] וועגן דעם [חיוב] 'חֲיִינוּך' [הקטן למצות], מַדְרַבֵּן אֶפְשָׁר איז זי מַחֲוִיב^ל. און דאָך על כל פנים מוזן זיין אַרויסצוהעלפן אויך, על כל פנים [אויף] מַגְדֵּל צו זיין לְתוֹרָה.

אַבער [על כל פנים] דער צוויי דאָרְיָיָא, די עֲשָׂה, די צוויי פון וְלִמְדֶתֶם אֶת בְּנֵיכֶם, איז נאָר אויפן פֶּאָטער.

לשמוע. וְתִגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אלו האנשים, אמר לו אָמור להם דקדוקי דברים שהם יכולין לשמוע. דבר אחר למה לנשים תחלה, שהן מזדרזות במצות, דבר אחר כדי שיהו מנהיגות את בניהן לתורה.

^ל במשנה קידושין (כט): כל מצות הבן על האב, אנשים חייבין ונשים פטורות. וכל מצות האב על הבן, אחד אנשים ואחד נשים חייבין.

ובגמרא שם: מאי כל מצות הבן על האב, אילימא כל מצות דימחייב ברא למיעבד לאבא [פירש'': והכי משמע, כל מצות שהבן מצווה על אביו], נשים פטורות [בתמינה], והתניא איש, אין לי אלא איש, אשה מנין, כשהוא אומר איש אָמו וְאָבִיו 'תִּירָא', הרי כאן שנים [לשנים הוא אומר]. אמר רב יהודה הכי קאמר, כל מצות הבן המוטלת על האב לעשות לבנו [כגון הנך דמפרש בברייתא, ללמדו תורה, ולמולו, ולפדותו בה' סלעים אם בכור הוא, ולהשיאו אשה, וכולה יליף ואזיל מקראי], אנשים חייבין, ונשים פטורות. ○ תנינא להא דתנו רבנן, האב חייב בבנו, למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים [שמא יפרוש בספינה ותטבע ויסתכן אם אין יודע לשוט] וכו'.

ולהלן בגמרא שם (כט): ללמדו תורה. מנלן, דכתיב וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם. והיכא דלא אגמריה אבוה, מיחייב איהו למיגמר נפשיה, דכתיב וְלִמְדֶתֶם [קרא אחרינא הוא, וְלִמְדֶתֶם אֹתָם וְשִׁמְרֶתֶם לְעִשְׁתֶּם (ואתחנן ה, א)]. ○ איהי מנלן דלא מיחייב [ללמד את בנה], דכתיב וְלִמְדֶתֶם וְלִמְדֶתֶם [וְלִמְדֶתֶם את בניכם, קרי ביה וְלִמְדֶתֶם, לאקושיניהו דלא מיפקדא ללמד], כל שְׁמִצּוֹה ללמוד מִצְוָה ללמד, וכל שאינו מִצְוָה ללמוד אינו מִצְוָה ללמד. ואיהי מנלן דלא מיחייבה ללמלף נפשה, דכתיב וְלִמְדֶתֶם וְלִמְדֶתֶם, כל שאחרים מִצְוִין ללמדו מִצְוָה ללמד את עצמו, וכל שאין אחרים מִצְוִין ללמדו אין מִצְוָה ללמד את עצמו, ומנין שאין אחרים [האב] מִצְוִין ללמדה, דאמר קרא וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם, ולא בנותיכם.

[וועיין בזה להלכה בטור (י"ד ריש סימן רמה). וברמ"א כתב (שם רמז, ו) ז"ל: ואשה אינה חייבת ללמד את בנה תורה, ומכל מקום אם עוזרת לבנה או לבעלה שיעסקו בתורה, חולקת שכר בהדיהו (וכדלהלן בהערה מח מהגמרא). - ועיין עוד בשו"ע התניא (י"ד הל' תלמוד פרק א, סעיף יד), ובש"ל"ה הק' (שער האותיות, אות ד)].

^ל עיין בזה בתרומת הדשן (סימן צד), ובמגן אברהם (או"ח שמג, א) ותוספות שבת (שם, א) וברכי יוסף (שם, ז). ובאליה רבה (או"ח תרמ, ד) ושערי תשובה (שם, א), ובשו"ע התניא (שם, ד). ועיין עוד בפרי מגדים בפתיחה כוללת (חלק ב). והדברים ארוכים ואכמ"ל. [וקיצור הענין שיש פלוגתא וספק דבכר, אם כשהאב קיים חייבת גם האם לחנכו, ולכן אמר רבינו זה בלשון 'אפשר', והבין].

איז אביסל שווער דער מדרש ודהא מיירי שם מדרשת 'הפסוק' כה תאמר לבית יעקב, ולא מחיוב דרבנן].

נז

און אין די גמרא^ט זעט דאך גאָר אויס, אַז 'פאַר' די תּקנה פון 'יהושע בן גמלא' [להושיב מלמדים בכל עיר ועיר], האָט נאָר דער פּאָטער געלערנט מיטן קינד, ס'איז נאָכנישט געווען קיין מלמדים.

זעט עפעס אויס אין די גמרא, אַז ס'איז געווען אַ קפּידא אַז דער פּאָטער זאָל אליין לערנען מיטן קינד^מ. נאָר שפּעטער האָבן זיי געזען, זיי האָבן געזען אַז ס'איז נישט קיין תּכּלית [אזוי], ווייל מ'האָט געזען [אז] די אָבות [טאטעס] זענען טרודין על המּחיה ועל הפּלפּלה, און ס'איז געווען מי שאין לו אב ללמדו [לא היה למד תורה], מ'האָט נישט 'כסדר' די פעטער^{מא} [נעבן דעם קינד], איבערדעם האָט מען מַתְקן געווען [להושיב] מלמדי תּינוקות. [ובזה גם האב יוצא ידי חובתו, על ידי שאחרים כבר מלמדים את בנו].

נח

[נגאָר] פון רמב"ם^{מב} זעט גאָר אויס אַז די מוטער איז געבליבן [גם] לאחר התקנה, שהיא המביאה את הבן לבית הספר. וואָרן דאָס איז דאָך דער טעם פאַרוואָס אַ רַךְ^{מג} טאָר נישט

^ט בגמרא בבא בתרא (כא): ומתקנת יהושע בן גמלא [פירש"י: אחד מן הכהנים הגדולים שעמדו בבית שני, כדאמר ביבמות (סא)] ואילך, דאמר רב יהודה אמר רב, ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו, שאלמלא הוא נשתכח תורה מישאל. שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה, מי שאין לו אב לא היה למד תורה. מאי דרוש, ולמדתם אתם, ולמדתם אתם [האב עצמו מְצוה ללמדו]. התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, מאי דרוש, כי מצוין תצא תורה [ש"ב, ב, ג]. ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו, מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד, התקינו שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך [הרבה מדינות בפלך אחד, והוא לשון אפרכיאי], ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז, ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא. עד שבא יהושע בן גמלא, ותיקן שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, ומכניסין אותן כבן שש כבן שבע.

^מ ו"ל רבינו ביואל משה (ג, ד): דהנה בגמרא שם מבואר על מה שבתחילה לא היו מושיבין מלמדים, אלא האב למד בעצמו עם בנו, מאי דרוש, ולמדתם אתם, ולמדתם אתם, ופירש רש"י ז"ל דהאב עצמו מְצוה ללמדו. ובתוספות שם, דיש ספרים דלא גרסי אתם, אלא הדרש הוא דלמדתם משמע בעצמכם. וכן היא בשטה מקובצת (שם) בשם הרא"ש ז"ל, דפשטא דקרא דלמדתם אאב קאי. ומבואר בזה שדרשו חכז"ל מקרא, שיש חיוב דאורייתא על האב שילמוד בעצמו עם בנו, הוא ולא אחר. והנה אי אפשר לומר דמה שהקשו מאי דרוש הוא על מה שהאב היה לומד עם בנו בעצמו, דהלא כיון שלא היו מושיבין מלמדים, היה מוכרח האב ללמד עמו בעצמו, שלא ישאר בלא תורה, כמו שהיה במי שלא היה לו אב. ועל כרחך צריך לומר הכוונה, דהא גופי קשיא ליה, למה לא הושיבו בתחלה מלמדים וסמכו רק על לימוד האב, הלא ודאי עדיף יותר אם יש מלמדים מיוחדים שפנויים מכלע סקים ללמוד עם כל הבנים, ועל זה תירצו דאורייתא שמוחיב ללמדו בעצמו. והנה לכן לא שכרו מלמדים, שלא יסמוך האב על המלמד, ויתבטל החיוב דאורייתא שמוחיב ללמדו בעצמו. והנה לא נמצא גם אחר כך בש"ס שום דיוח על אותה הדרשה, וצריך לומר דבשביל שראו אחר כך שלולא אותה התקנה היה משתכח תורה מישאל, כמבואר שם בגמרא, לכןלא השיגוהו על עקירת אותו החיוב שיש על האב ללמד בעצמו, שהוא בשב ואל תעשה, כדי שיהיו המלמדים מצויים, ולא תשתכח תורה מישאל.

^{מא} 'פאָטער' בלשון רבים.

^{מב} ברמב"ם (תלמוד תורה ב, ד): ומי שאין לו אשה, לא ילמד תינוקות, מפני אמותיהם הבאות אצל בניהם. וכל אשה לא תלמד תינוקות, מפני אבותיהם שהם באים אצל הבנים.

ושם (אס"ב כב, יג): מי שאין לו אשה, לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם, ונמצא מתגרה בנשים. וכן אשה לא תלמד קטנים, מפני אבותיהן שהן באין בגלל בניהם, ונמצאו מתייחדים עמה. ואין המלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר, אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו. [וכן הוא בשלחן ערוך (ייד"ד רמה, כ-א, וזה"ע כב, כ), ועיין בנז"כ שם. ומקורו במשנה וגמרא קידושין (פב, כדלהלן), אבל מדברי הרמב"ם חזינן שזה נוהג גם לאחר תקנה האחרונה שתקן יהושע בן גמלא].

^{מג} פירוש מי שאין לו אשה.

ובגמרא סוטה (כא): בגמרא סוטה (כא): (כא): ויש זכות תולה ג' שנים כו' (מתניח שם, לענין סוטה). זכות דמאי (פירש"י: זכות דמאי מגינה כל כך), אילימא זכות דתורה (שהיתה עוסקת בתורה), הא אינה מצווה ועושה היא (דכתיב (עקב יא, יט) ולמדתם אתם את בניכם, ולא את בנותיכם (קידושין כט:)), וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה.

[ונראה לפרש] ס'איז די ביידע בַּמַּאי זַכִּיין, ווייל ס'איז אָדער 'דעס' אָדער 'דעס'.
וואָרן אַז דער פּאָטער איז אין בית המדרש, דער פּאָטער זיצט און לערנט, מוז ער
דאָך לערנען מיטן קינד, דער פליכט ליגט אויף אים. [און דעמאלטס] האָט זי אָבער דעם
שָׁכר פון אתנווי 'גבריייהו' לבי מדרשא.

[אָבער] אַז דער פּאָטער זיצט נישט און לערנט, אַז דער פּאָטער גייט אַוועק אין
'דזשאב' און אַרבעט, וואָרט זי דאָך נישט דעם מאָן מַבִּי מִדְּרָשָׁא, [שהרי] די מענער
זענען דאָך אין דזשאב, זיי לערנען נישט, זיי וואָרטן פון געשעפט ער זאָל קומען
[אָבער נישט פון בית המדרש], נו האָט זי דאָך נישט דעם שָׁכר [פון אתנווי גבריייהו. וממילא]
ווען ער איז אָבער דאָרטן [בעסק פרנסתו], מוז זי ווידער פירן די קינדער זיי זאָלן
לערנען, האָט זי ווידער דעם זכות פון אַקרויני 'בְּנֵייהו'.

סג

ישוב קושיא ג

ונמצא כי מהפסוק בה תאמר לְבֵית יַעֲקֹב אלו הנשים, ואחר כך תתגיד לְבֵי יִשְׂרָאֵל אלו האנשים, שהקדים את
הנשים להאנשים לפי שמנהיגות בניהם לתורה, בזמן שהאבות צריכים לעסוק בפרנסה. היה בזה אמירה רבה
לנשים, שיהיה גם להם זכות תורה. אבל היה בזה דברים קשים להאנשים, שהבינו מזה שיהיו כמה דורות שלא
יהיו בממדינות מלאכתם נעשית על ידי אחרים, אלא יצטרכו לעסוק בפרנסה, ולא יתא בידם היכולת לעסוק בתורה
כל היום

[והיוצא מזה, כי בפרשה זו שנאמר בה פה תאמר לְבֵית יַעֲקֹב אלו הנשים, ואחר כך תתגיד לְבֵי יִשְׂרָאֵל
אלו האנשים, ונמצא] מ'האָט דאָ מַקְדִּים געווען די נשים, פאַרוואָס, ווייל זיי זענען
מַגְדִּל די קינדער. נו פאַרוואָס נישט ער, [אלא מאי מוכח מזה שהאנשים יהיו טרודים בפרנסה
ולכן על הנשים יוטל החיוב להוליך הבנים לבית הספר. ואם כן מפרשה זו] האָט מען דאָך געזען
שוין אַז ס'וועט דורכגיין זַמן זַמָּנים טוֹבָא [במשך הדורות, שלא יהיו בממדינות עושים רצונו של
מקום], און זיי [האנשים] וועלן זיין טרודים עַל הַמַּחֲהָ וְעַל הַפְּלִפְלָה.

סד

ממילא איז רעכט. פאַר די נָשִׁים איז עס געווען אַמִּירָה רַבָּה .. דעס וואָס שטייט
דאָ אין פֶּסוּק [אַז] מ'האָט זיי געגעבן די מַצוּה פון אַקרויני בְּנֵייהו.
[אָבער] די אַנְשִׁים האָבן דאָך אָבער געוואוסט, פאַרוואָס נישט זיי, [נאָר] אַז דאָס
איז פאַרדעם ווייל ס'וועט זיין אין עוֹשִׁין רָצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם און זיי וועלן זיין טרודין עַל
הַמַּחֲהָ וְעַל הַפְּלִפְלָה, [איבערדעם פאַר די אנשים] איז דאָס געווען דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִין,
ווייל זיי האָבן געזען [אַז] זיי וועלן זיין אָנגעוויזן [על הנשים, אויף] די קינדער צו פירן
[לתלמוד תורה] וועלן זיי זיין אָנגעוויזן אין די מוֹטְעֵרִס, אין די נָשִׁים, [און] דעס אַליין
איז געווען דְּבָרִים קָשִׁין כְּגִידִין.

סה

איבערדעם איז רעכט, ס'איז טאַקע לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר, נאָר דעס אַליין וואָס
ס'שטייט פה תאמר לְבֵית יַעֲקֹב תתגיד לְבֵי יִשְׂרָאֵל, אַז מ'האָט קוֹדֵם מַקְדִּים געווען

אלא זְכוּת דְּמַצוּה, זכות דמצוה מי מגנא כולי האי, והתניא וכו'. ○ רבינא אמר, לעולם זכות תורה [ולא שעוסקת
בתורה, אלא שטורחת בבנה ובבעלה שיעסקו], ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקריין
ומתניין בנייהו [שטורחות על בניהן להביאן לבית הספר, לקרוא מקרא ולשנות משנה] ונטרן להו לגבריייהו [ממתנות
לבעליהן שיוצאין לעיר אחרת ללמוד תורה] עד דאתו מבי מדרשא, מי לא פלגאן בְּהִירֵיהוּ.

[את הנשים], דעס אליין איז שוין געווען פאר 'די' אַמירה רַפָּה, און פאַר 'זיי' איז עס געווען דְּבָרִים קָשִׁין כְּגִידִין.

סו

ישוב הקושיות בפרשת במדבר

הקדמה לישוב קושיא ב

עם ישוב קושיא ה (באופן שלישי) – דנאמת מצמרף גם בח 'האבות' לוח

וועל מיר צוריקקומען צו דעם מדרש [שנתקנאו בהם אומות העולם, והשיב להם הקב"ה הביאו לי ספר יחסיכם].

סז

כפי האמור כדי להבטיח על המשך קיום התורה, ביקש הקב"ה מהם ערבות, ולבסוף קיבל לערבות מה שישראל ימסר עצמם על חינוך תינוקות של בית רבן, ואלולי זאת לא היה מועיל אמירת נעשה ונשמע, וגם לא כפיית ההר בגיגית, כי לא היה מתקיים זה לדורות

[דהנה] איך האב דאך געזאגט [וועגן] דאס עַרְבּוּת [של תינוקות של בית רבן. ובאמת בני ישראל] זיי האבן דאך 'געוואָלט' מַקְבֵּל זיין די תּוֹרָה, און זיי האבן געזאגט נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, און [ס'איז געווען] כָּפָה [עליהם] הִקָּר כְּגִיגִית, און צום שפיץ^{מט} האט מען געזאגט אז אָן עַרְבּוּת קען עס נישט זיין.

[ווייל] דער בורא פֿל עוֹלָמִים האט געוואָלט [אז] ס'זאל האבן אַ קיום די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, ס'זאל נישט חֲלִילָה, מ'זאל נישט חֵס וְשָׁלוֹם אינגאנצן פאַרגעסן פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, ס'זאל זיך נישט אויסלאָזן חֲלִילָה.

אַזוי ווי נעבעך, ס'איז דאך שוין געוועזן נעבעך אַזוי, אין פֿמה דורות [חשש כזה]. ווי די גמרא רעכנט אויס^י אז אַלְמָלָהּ הוא העט געווען נִשְׁתַּכַּחַת תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, און מ'רעכנט אויס [אז] אַמָּאָל איז געוועזן 'דער' און אַמָּאָל 'יענער', אַזוי איז עס געווען אין פֿמה דורות, און דערנאָך בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה בעונותינו הרבים [בודאי שייך ח"ו חשש כזה].

סח

אמנם נראה דמכל מקום גם מה שאמרו בתחילה שהאבות יהיו ערבים, גם כן נשאר לבסוף, כי זה גופא שימשיכו לגדל בניהם לתורה, הוא ממה שהורו והדריכו האבות הק'

נאָר אידן האבן געזאגט די עלטערן זענען עַרְבִּים, [און] צום סוף האט זיך אויסגעלאָזט אז די תּינוקות שֶׁל בֵּית רַבֵּן [זענען די ערבים].

איך מיין אָבער אז דאָס איז אַלעס אײַנס. וואָרן אָן די תּינוקות שֶׁל בֵּית רַבֵּן, העט דאָך גאָרנישט געוועזן. אָבער דעס אז ס'זאל זיך ציען תּינוקות שֶׁל בֵּית רַבֵּן, דעס איז אַ כַּח פון די עלטערן, פון די אָבות הַקְדוּשִׁים.

מט פירוש: בסופו של דבר.

^יבגמרא בבא בתרא (כא: המובא לעיל) מובא כן על תקנת יהושע בן גמלא. – ועוד איתא בגמרא סוכה (כ:): אמר ריש לקיש, הריני כפרת רבי חייא ובניו, שבתחלה כשנשתכחה תורה מישראל, עלה עזרא מבבל ויסדה, חזרה ונשתכחה, עלה הלל הבבלי ויסדה, חזרה ונשתכחה, עלו רבי חייא ובניו ויסדוה. [ויעין באורך בגמרא בבא מציעא (פה:) וכתובות (קג:) מה שעשה רבי חייא שלא תשתכח תורה מישראל]. – ובגמרא סנהדרין (יג:): אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו, שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל. – וכן בגמרא גיטין (ס.) מבואר דלכן כתב רבי המשניות, לפי שראה אם לא היו כותבין גם תורה שבעל כפה היתה התורה משתכחת. – [ויעין בזה ביואל משה (א, ז. ד"ה אמנם), וביאר שם דוהו גופא הוא מכלל ההבטחה דלא תשכח מפי זרעו, שתמיד ימצאו גדולי הדורות שמעמידים את התורה שלא תשתכח מישראל]

סט

וכמו שנאמר באברהם למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו 'אחרי' ושמרו דרך ה'. ונראה בביאור לשון 'אחרי', דהכונה שהורה לבניו שגם הם יעשו כמוהו, שהם יצוו את בניהם אחריהם לשמור דרך ה'.

[ווי] ס'שטייט (וירא יח, יט) **כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ 'אַחֲרָיו' [וְשִׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' וְגו']**.

דער טאטע זכרוננו לברכה שטעלט זיך^{נא}, וואָס מיינט מען מיט דעם 'אחרי', [והרי לכאורה היה סגי שיאמר] **כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ**, [ותו לא]. נו אודאי נאך אים, זאל ער זאגן [נאך] אז ער וועט מצוה זיין [את בניו ואת ביתו], ועיין שם מה שמתרץ [בוה].

ע

נאך איך מיינ, דער פֿשט איז אזוי.
אברהם אבינו האט אריינגעגעבן א פֿח, ער האט מצוה געווען את בניו, ער האט זיך געפלאגט און מדרוך געווען די קינדער צו תורה און יראת שמים, און דעם פֿח האט ער איבערגעלאזט אויף נאך זיך אויך, אז זיינע קינדער זאלן אויך אזוי טון.

עא

[ועל דרך] ווי ס'שטייט (בשלה יג, יט) **כִּי הִשְׁבַּע הַשְּׁבִיעַ** [את בני ישראל וגו'] והעליתם את עצמתי מזה אתכם, ופירש רש"י^ב ער [יוסף] האט משביע געווען די קינדער [אז] 'זיי' זאלן משביע זיין לבניהם.

עב

ער [אברהם אבינו] האט מדרוך געווען, אז די 'קינדער' זאלן אזוי מדרוך זיין 'זייערע קינדער', מ'זאל אויף 'דעם' מדרוך זיין די 'קינדער' אז ס'זאל זיין יצוה את בניו ואת ביתו 'אחרי', דהיינו אף בדורות שלאחריהם, כשלא יהיה עוד אברהם אבינו בעולם.
נישט [נאך אז] 'ער' האט אזוי געטון, [נאך] ער האט אריינגעגעבן א פֿח 'אחרי',
נאך אים, אז די אנדערע דורות זאלן אויך אזוי טון.

עג

ונמצא שקיים גם ערבות הראשון של האבות, רק שעיקר הערבות הם תשכ"ר, שזה תכלית הכוונה [ונמצא שבאמת קיים גם הערבות הראשון שאמרו ישראל 'שהאבות' יהיו ערבים, אלא] דער בורא פֿל עולמים האט נאך געוואלט [אז] זיי זאלן ארויסזאגן אינגאנצן [שיקבלו הם עצמם עליהם לגדל גם את בניהם לתורה, ובוה יתקיים הערבות].
אבער דער עיקר איז [ווייטער] דאָס [הכח של אברהם אבינו, וואָס] ער האט אריין געגעבן א פֿח אין די תינוקות של בית רבן, [און] ממילא [בכח האבות הק'] זענען שוין די תינוקות של בית רבן ערבים, אבער דער ניצוץ [והכח לזה] איז פון זיי [מהאבות הקדושים].

^{נא} בקדושת יום טוב לסוכות (אות יב), ובקדושת יום טוב לפרשת זכור (ד"ה זכור [השליש]), עיי"ש באורך.
^ב ברש"י בשלה יג, יט): הַשְּׁבִיעַ הַשְּׁבִיעַ. השביעם שישביעו לבניהם. – והוא לשון המכילתא שם, ותנחומא (שם סימן ב).

וכן הוא בפסיקתא דרב כהנא (יא, כה): הַשְּׁבִיעַ הַשְּׁבִיעַ את בני ישראל וגו', ולמה שתי שבועות, מלמד שהשביע יוסף את אחיו, ואחיו לבניהם, ובניהם לדור אחר.

עד

ישוב קושיא ב

ולזה כששאלו האומות מה ראו אלו להתקרב יותר, דהיינו שטענו כלום כפית עלינו הָהָר כְּגִיגִית. על זה השיב להם הקב"ה הביאו לי ספר יחסיכם כשם שמביאים בְּנֵי, והכוונה שלא עשיתי כן רק לאחר שנתנו ישראל ערבות שיגדלו את בניהם לתורה לדורות, וכך זה לא שייך רק אצל בני ישראל שזאת ירושה להם מהאבות הק', ולא אצל האומות העולם

איבערדעם איז רעכט.

די אומות העולם האָבן געזאָגט כָּלֹם כְּפִית עָלֵינוּ הָהָר כְּגִיגִית, מ'האָט [נאָר] כּוֹפֶה געווען אירן [און נישט זיין]. (וכדלעיל באות ד, בישוב קושיא א).

[וועל זה השיב להם הקב"ה הביאו לי ספר יחסיכם כשם שמביאים בְּנֵי, שהרי דאָס] זעט מען דאָךְ אַז נאָךְ אַלעמען, נאָכ'ן גאַנצן כָּפֶה הָר כְּגִיגִית, האָט נישט גענוצט אָן אַן עֲרֻבוֹת [של תינוקות של בית רבן], און דעס עֲרֻבוֹת איז גיווענדט אין די אָבוֹת און אין תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן, אַתְּ בְּנֵינוּ וְאַתְּ בֵּיתוֹ 'אַחֲרֵירי', [און] 'דאָס' קאָנט 'עטס' נישט באַווייזן. [והרי] אַלעס איז דאָךְ דורכֵן עֲרֻבוֹת, [ואתם] אפילו מ'גִּיט ענק היצט די תּוֹרָה, העט עס אויך כִּטֵּל געוואָרן [בדורות שלאחריהם], ס'וועט אויך נישט 'אויסהאַלטן'.

[ונמצא] האָט דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זיי געענטפערט אַ תְּשׁוּבָה נִצְחָת, לְפִי דְבָרֵיהֶם, אַז נאָר דאָס איז דער כֶּחַ [מה שישאל יש להם יחוס אבותיהם, שהדריכום והזהירום על חובת גידול תשב"ר בדרך תורה לדורותיהם, וגם הורישום כח אהבה המסותרת לדורות, ולא שייך כל זה אצל אומות העולם].

עה

ברכת הקודש – וסיום הדרוש

דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים זאָל העלפֵן, טאַקע בזכות אָבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים:

[א] ס'זאָל האָבן אַ קיום מיט די תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן.

ס'זאָל זיך ציען אַ שְׁלֵשֶׁלֶת שֶׁל תּוֹרָה, בְּקִדּוּשָׁה וּבִטְהָרָה.

עו

מִילָא [דאָס] דאַרף מען דאָךְ נישט זאָגן, [א] די אַלע וואָס זענען עס מַחֲזִיק, האָבן

זיי אַ חֵלֶק אין אַ ריכטיגע זאך, דאָס קאָן קיינער נישט מַכְחִיש זיין.

עו

ווי דער פּרשֵׁת דרכים²² ברענגט צי [ומבאר שם] דעם מדרש²³, אַז דאָרט איז

הַשְׂרָאָת הַשְּׂכִינָה, דאָרט וואו ס'איז די תִּינוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן. [ולכן] ווען ס'איז אוועק

²² בפרשת דרכים (דרוש כד): עוד לאלוק מילין, עם אותה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש (עי' בתנחומא פקודי סימן ד, וביקהל סימן ט המובא לעיל בהערה כה) וז"ל, אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת, אמר לו הקב"ה למשה משכן זה אני עתיד למשכנו שני פעמים בשביל עונותיהם של ישראל, היינו דכתיב הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכָּן, אמר לו משה תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בהמ"ק קיים מה אתה עושה, אמר לו אני לוקח צדיק אחד מביניהם ומכפר על הדור, עד כאן. ○ עוד נקדים מאי דאמרין בפתיחתא דאיכה רבתי (סימן לב) על הפסוק מבליגתי עלי יגון הה' אין בציון אם מלכה אין בה (ירמ' ח, יח-יט), אילו היו שם לא היו גולים. והכי איתא בפתיחתא (דאיכה רבה) דמשא גיא חזיון (סימן כד) וז"ל, בשעה שביקש הקב"ה להחריב את בית המקדש אמר כל זמן שאני בתוכי אין העכו"ם נוגעים בו, אסלק שכינתי ממנו ואעלה למכוני הראשון, הדא הוא דכתיב (הושע ה, טו) אֵלֶּכָּה אֶל מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר יֵאָשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ בְּנֵי, עד כאן. הרי שכל זמן שהיתה השכינה שם, לא היה נחרב בית המקדש. ○ ועל פי הקדמה זו יובן מאמר רז"ל בפרק כל כתבי (שבת קט: והובא לעיל בהערה כב) וז"ל, א"ר כהנא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן. ויראה ליישב בהקדים עוד מאמר רז"ל באיכה רבתי (א, לב. המובא להלן) וז"ל

פון ירושלים [בזמן החורבן] אלדינגס, איז נאך אלץ דארט געווען די שכינה הקדושה, און ווען די תינוקות של בית רבן זענען אוועק, איז די שכינה הקדושה אויך מיטגעגאנגען.

אזוי ברענגט ער, [און] ס'איז א מאמר חכמינו ז"ל. [אלא שהפרשת דרכים מבאר ענינו היטב, על פי המאמרים הנזכרים לעיל בהדרוש].

עח

ממילא די וואס זיי האבן א חלק דערינען, האבן א חלק אין א ריכטיגע זאך, אין אן ערבות, דעס איז אן ערבות אז ס'איז א דבר טוב. אויף קיין שום זאך קען מען נישט 'האפטן' אז ס'איז א דבר טוב, [וורק] 'דעס' איז גאראנטירט. [ווי] דער בורא כל עלמים האט געזאגט, דעס האט ער אנגענומען. דער באשעפער האט עס אנגענומען פאר א 'גאראנטי'.

[און] אונז קאן מיר עס אוראי אננעמען פאר א 'גאראנטי', אז דעס וואס מ'טוט פאר תינוקות של בית רבן, איבערהויפט היינט אין דעם דור, [דאס איז] כי הם חיינו, [ווייל] פון דעם האב מיר צו ערווארטן [המשכת קיום התורה, און] פון דעם קומט ארויס קדושה וטהרה צווישן אידן.

עט

[און] 'דער' זכות זאל אויף אונז מגין זיין. דער כח פון תינוקות של בית רבן זאל מגין זיין, אין די גרויסע נסיונות אין דעם שפלות הדור, ברוחניות ובגשמיות. ווער ווייטט דען נאך די חבלי משיח, וואס פאר אן 'איבערגאנג' ס'איז נאך אלץ דא, ביז מ'וועל מיר זוכה זיין במהרה צו די גאולה שלימה. [נאך] דער אייבירשטער איז דאך א משינה עתים. [ובפרט אין] די לעצטע צייטן, בעיקבא דמשיחא, וואס מ'ווארט צו זען אזא גרויסע 'ענדערונג'. דער אייבירשטער זאל העלפן: [אז] 'דער' זכות זאל אויף אונז מגין זיין, און אויף די אלע וואס זיי באטייליגן זיך דערינען.

פ

און דאס איז געוויס, איך דארף נישט צו זאגן, אז פאר א מצוה - שטייט - זאגט מען נישט קיין יישר כח. ווארן מ'ווארט דאך עפעס מער פאר דעם [מתן שכר מלמעלה], פירות בעולם הזה, און קרן קיימת לעולם הבא.

וכו' גלתה סנהדרין ולא גלתה שכינה עמהם וכו', וכיון שגלו תינוקות גלתה שכינה עמהם וכו', עד כאן. הרי שהשכינה אינה זזה לעולם מאצל תינוקות של בית רבן. וכבר אמרנו שכל זמן שהיתה השכינה שורה בבית המקדש אין כל אומה ולשון יכולין לשלוח יד בו, והנה שאמר רב כהנא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבטלו בה תינוקות של בית רבן, כלומר שכל זמן שהיו בירושלים תינוקות של בית רבן, היתה השכינה עמהם ולא יכול האויב ליכנס שם, וכיון שבטלו תינוקות של בית רבן, נסתלקה השכינה, וניתן כח לעו"ג להחריב את ירושלים.

באיכה רבה (א, לג): [וצא מבט ציון נל הדרה] (איכה א, ו) וכו'. כל הדרה זו סנהדרין וכו'. דבר אחר, כל הדרה אלו המשמרות וכו'. דבר אחר, כל הדרה אלו התינוקות. אמר רבי יהודה, בא וראה כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה, גלתה סנהדרין, ולא גלתה שכינה עמהם, גלו משמרות, ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות, גלתה שכינה עמהם, הדא הוא דכתיב (שם, ה) עולליה הלקו שבי לפני צר, מיד ויצא מבט ציון כל הדרה.

ויכול להביא הגאולה בכל עת, וכפירוש הנזר הקודש בפרשת ויתן: המוכב בדברי רבינו בכמה דרושים.

[אז] דער אייבירשטער זאל העלפן, אז די אלע זאלן געהאלפן ווערן.

פא

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'זאל די זוכה האבן [אז] מ'זאל מיר קענען מ'רבה זיין מצות ומעשים טובים, מיט קדושה וטהרה, צווישן אידן.

ס'זאל זיך ציען המשכת התורה דור אחר דור, עד סוף כל הדורות.

ביז מ'וועל מיר במהרה זוכה זיין צו דער גאולה, און די ישועה שלימה.

מ'זאל מיר זוכה זיין אקעגן צו גיין משיח צדקנו - דער אייבירשטער זאל העלפן - בנחת ובשמחה.

און מ'זאל מיר האבן הכנה טאקע צו קבלת התורה.

[און] אויף קבלת התורה, צו די תורה הקדושה, האב מיר דאך שוין געזען [מדברי חז"ל דלעיל] אז [תינוקות של בית רבן] 'דאס' איז דער יסוד פון קבלת התורה, [וואס] אויף דעם ארויף האט מען געגעבן די תורה, אויף דאס ערכות פון תינוקות של בית רבן .. [ואם כן אין לך הכנה לקבלת התורה יותר מזה, ממה שיתמכו בתורתם וחינוכם של תשכ"ר].

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'זאל מיר זוכה זיין מקבל צו זיין די תורה הקדושה, בשמחה ובנחת.

[און] במהרה זאל מיר זוכה זיין אקעגן צו גיין פני משיח צדקנו, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

¹¹ עיין ברמ"א (יר"ד רמט, יג): ועל כל פנים לא יתפאר האדם בעדקה שנותן. ואם מתפאר, לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישין אותו עליה (סמ"ג, מביאו בית יוסף סימן רמז). ומכל מקום מי שמקדיש דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו, שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן (תשובת רשב"א סימן תקפב). [ועיין עוד בטורי זהב ונקודת הכסף שם. ועיין באורך בדברי רבינו בענין זה בס"ג וישב תשט"ו (לשון קדשו קונטרס פא), ובליל ה' דחנוכה תש"כ, גרפס בדברי יואל לחנוכה (אות קג)].

¹² פירוש שאין להנותן לבקש 'ישר כח' על זה מצדו, ולכן גם על המקבל אין חיוב בזה. ובעיקר ענין זה כיוצא בזה אמר רבינו בכמה מסיבות, ומהם במוצ"ש וישב תשט"ו, וביום א' וישב תשכ"ו, ועיי"ש בפנים.

¹³ כמבואר במשנה פאה (א, א): אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקדש קימת לו לעולם הבא, כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והקאת שלום בין אדם לחברו, ותלמוד תורה כנגד כולם. [וכן הוא עם עוד הוספות, בהבחיית בגמרא קידושין (לט:), ובבבביתא שאומרים בכל יום בסוף ברכת התורה].

